

Evaluatierapport Lesson Study

Auteurs : Felix van Vugt, Karin Smit en Ko Melief

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.1 Wat is Lesson Study?	3
1.2 Wat is de kracht van Lesson Study?	4
1.3 Wat zijn de effecten van Lesson Study?	5
2. De ontwikkeling van Lesson Study in het kader van Begeleiding Startende Leraren	7
2.1 Verloop van het deelproject Lesson Study	7
2.2 Lesson Study in de school: de verschillende varianten	9
2.3 Lesson Study Train-de-trainer: opleiding tot procesbegeleider	14
2.4 Producten ontwikkeld voor de verschillende varianten	16
2.5 Factsheet varianten	17
3. Resultaten	18
3.1 Scholen	18
3.2 Bovenschoolse (Blended) Lesson Study Maatschappijleer	18
3.3 Bovenschoolse (Blended) Lesson Study Wiskunde	19
3.4 Bovenschoolse (Blended) Lesson Study Duits	20
3.5 (Blended) Lesson Study MBO	20
3.6 Train-de-Trainer tranche 1	20
3.7 Train-de-Trainer tranche 2	21
3.8 Train-de-Trainer tranche 3 (loopt nog)	21
3.9 Oriëntatievariant	22
4. Overige resultaten	24
4.1 Praktijkartikel in het VELON tijdschrift	24
4.2 Lesson Study en Wetenschap & Technologie onderwijs in het Primair Onderwijs	24
4.3 Praktijkartikel in Van 12 tot 18 over Lesson Study in het MBO	24
4.4 Presentaties / workshops, e.d.	24
4.5 Promotiefilmpjes	25
4.6 Blogs	25
5. Conclusies en vervolgstappen	26
5.1 Regulier traject	26
5.2 Blended variant (bovenschools)	26
5.3 Oriëntatietraject	27
5.4 Lesson Study Train de trainer	27
5.5 Van 'BSL: Een Sterk Begin' naar verankering in het reguliere aanbod.	28
6. Literatuur	30
Bijlage 1 Overzicht van het Lesson Study-traject: de reguliere variant	33
Bijlage 2 Overzicht Lesson Study: Train de trainer	35
Bijlage 3 Overzicht varianten, deelnemende scholen en aantallen	36
Bijlage 4 Lesson Study blogs	37

1. Inleiding

De Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht hebben de afgelopen jaren Lesson Study ingezet om te werken aan één van de vier pijlers voor het begeleiden van startende leraren, namelijk hun professionele ontwikkeling.¹ Dit gebeurt in het kader van het project Een Sterk Begin², een samenwerkingsverband van de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht gericht op het begeleiden van startende leraren. Door de professionele ontwikkeling van starters te ondersteunen en hen in de klas te begeleiden, wordt de pedagogisch didactische bekwaamheid van startende leraren versterkt. Dit heeft onder andere positieve effecten op de kwaliteit van de lessen en op het werkplezier van startende leraren. Lesson Study biedt daarvoor een mooi raamwerk waarbij ervaren en startende vakcollega's samen lessen ontwerpen en evalueren. Uit onderzoek van Schipper, Goei, De Vries en Van Veen (forthcoming) blijkt dat Lesson Study leidt tot een snellere groei op het gebied van pedagogisch didactische bekwaamheid, met name op het gebied van activeren en differentiëren.³ Leraren worden zich meer bewust van verschillen tussen leerlingen en ontwikkelen repertoire om hier mee om te gaan.

In deze rapportage wordt eerst uiteengezet wat Lesson Study is, waarna verschillende varianten van Lesson Study zijn beschreven. Daarnaast is de opleiding die we voor procesbegeleiders van een Lesson Study-traject hebben ontwikkeld en hoe we deze hebben ingezet op de scholen in de regio, beschreven. Deze opleiding is opgenomen in het lerarenregister. Vervolgens worden de resultaten gepresenteerd die tot nu toe op scholen zijn geboekt met Lesson Study. Ook de producten om leraren, schoolleiders en opleiders warm te maken voor Lesson Study zijn opgenomen in deze rapportage, zoals artikelen, presentaties en blogs. Tot slot worden conclusies en vervolgstappen om Lesson Study in de dagelijkse onderwijspraktijk te verankeren, gepresenteerd.

1.1 WAT IS LESSON STUDY?

Lesson Study is een beproefde manier voor leraren om te professionaliseren en in Nederland sinds een aantal jaar sterk in opkomst. Een Lesson Study is een “professionele leergemeenschap die door middel van een cyclisch proces van ontwerpen en onderzoek haar expertise vergroot” (Goei, Verhoef, Coenders, Vries, & Vugt, 2015, p.83). Concreet betekent dit dat een team samen een (vak)didactisch thema bepaalt dat zij willen uitproberen of uitdiepen en vervolgens op basis van vooronderzoek rond dat thema een les ontwerpt. Vervolgens wordt de les uitgevoerd, systematisch onderzocht en geëvalueerd met het verbeteren van het leren van leerlingen als doel. Daarna wordt de les op basis van de bevindingen bijgesteld en nog een keer uitgevoerd. De groep wordt hierin begeleid door een procesbegeleider. De deelnemende leraren proberen nieuwe didactische aanpakken uit en breiden hierdoor hun didactisch repertoire uit. (zie figuur 1 voor een schematische weergave van een Lesson Study cyclus).

¹ De andere drie pijlers zijn 1) werkdruk reductie, 2) integratie en enculturatie in de school, 3) coaching en begeleiding op pedagogisch-didactisch handelen.

² Zie voor meer informatie <https://bsl-utrecht.nl/>

³ De auteur gebruikt hiervoor het concept *Adaptive teaching competencies*.

Figuur 1 schematische weergave van het Lesson Study proces

In het ontwerpproces, met name in het vooronderzoek, maakt het team gebruik van wetenschappelijke literatuur. Omdat Lesson Study een adaptieve vorm van professionalisering is, hangt de precieze literatuur af van de onderzoeksvraag van het team, maar deze is veelal vakdidactisch of algemeen didactisch van aard. Te denken valt aan literatuur over motivatie van leerlingen, activerende didactiek en het ondersteunen van leerstrategieën. Voorbeelden van meer vakdidactische thema's zijn productieve taalvaardigheid, wiskundige denkactiviteiten en het bevorderen van burgerschap.

1.2 WAT IS DE KRACHT VAN LESSON STUDY?

Het uiteindelijke doel van de methodiek is het leren van de leerling door de professionalisering van leraren (en secties), waarbij leraren eigenaar zijn van hun leerproces en de methode duurzaam kunnen inzetten (leven lang leren). De kracht van de methode schuilt in een viertal aspecten:

1. De intensieve samenwerking en praktische uitwisseling tussen teamleden. Daarmee wordt een Lesson Study een professionele leergemeenschap.
2. De verdieping en reflectie op de pedagogische én (vak)didactische kennis. De uitwisseling met collega's en experts in de voorbereiding en in het nabespreken van de les biedt leraren nieuwe inzichten en reflectie op hun eigen lespraktijk.

3. Een vernieuwde kijk op de leerling. Leraren leren om te anticiperen op het leergedrag van leerlingen in reactie op de voorgestelde instructie en leeractiviteiten.
4. Een onderzoekende houding. Leraren wordt gevraagd systematisch te werken. Zij stellen doelen (bij), reflecteren samen op de lessen en de leerprocessen van de leerlingen en stellen de opbrengst voor het team vast.

1.3 WAT ZIJN DE EFFECTEN VAN LESSON STUDY?

Veel studies rapporteren positieve effecten van Lesson Study op het leren van leraren (Chassels & Melville, 2009; Ming Cheung & Yee Wong, 2014; Xu & Pedder, 2014), zoals: toegenomen professionele kennis van leraren, onder meer ten aanzien van didactische strategieën en het leren van leerlingen, de ontwikkeling van een samenwerkingscultuur en meer werkplezier. Verschillende studies rapporteren bovendien verhoogde prestaties van leerlingen wanneer leraren aan Lesson Study doen (Barber & Mourshed, 2007; Dudley, 2015; Lewis & Perry, 2017; Stigler & Hiebert, 1999). Recent onderzoek van De Vries, Roorda en Van Veen wijst uit dat Lesson Study ook in de Nederlandse context een effectief en bruikbaar instrument is om “leerprocessen van docenten te ondersteunen en te stimuleren op allerlei gebieden: vakinhoudelijk, (vak)didactisch, pedagogisch, het geeft en bevordert inzicht in het leren van leerlingen, het bevordert een leerlinggerichte houding en opvatting, docenten krijgen meer zelfvertrouwen, het bevordert onderlinge verbondenheid en solidariteit en daarmee ook het werkplezier” (2017, p.73). Een andere recente studie van Schipper, Goei, De Vries en Van Veen (submitted, 2016) wijst bovendien uit dat leraren door Lesson Study meer bewust worden van de leerbehoeftes van leerlingen.

Lesson Study bevat veel elementen van effectieve professionele ontwikkeling zoals beschreven in van Veen, Zwart, Meirink & Verloop (2010), wat de positieve effecten van Lesson Study zoals hierboven beschreven, zou kunnen verklaren: samen met collega's actief en onderzoekend leren op basis van eigen praktijkvragen over de eigen lessen en het leren van leerlingen. De kernactiviteiten in Lesson Study, te weten 1) onderzoek (waaronder het uitvoeren en observeren van de betreffende les, 2) lesplanontwikkeling, 3) samenwerking en 4) reflectie, zetten allerlei leerprocessen in gang. Door die kernactiviteiten bestuderen leraren onderwijsmaterialen, voeren ze met collega's het gesprek over onderwijs, ontwikkelen zij een rationale over de les, anticiperen ze op het leren van de leerlingen, observeren ze collega's, experimenteren ze met nieuw (vak)didactisch repertoire en zien ze de impact van didactische innovatie. Door deze activiteiten en mechanismen treden veranderingen op in de kennis en opvattingen van de leraren, vormen leraren professionele leergemeenschappen en ontwikkelen ze contextspecifieke onderwijsmaterialen. Dit werkt door in onderwijspraktijk en daarmee op het leren van de leerlingen. Figuur 2 toont een schematische weergave van de werking van Lesson Study.

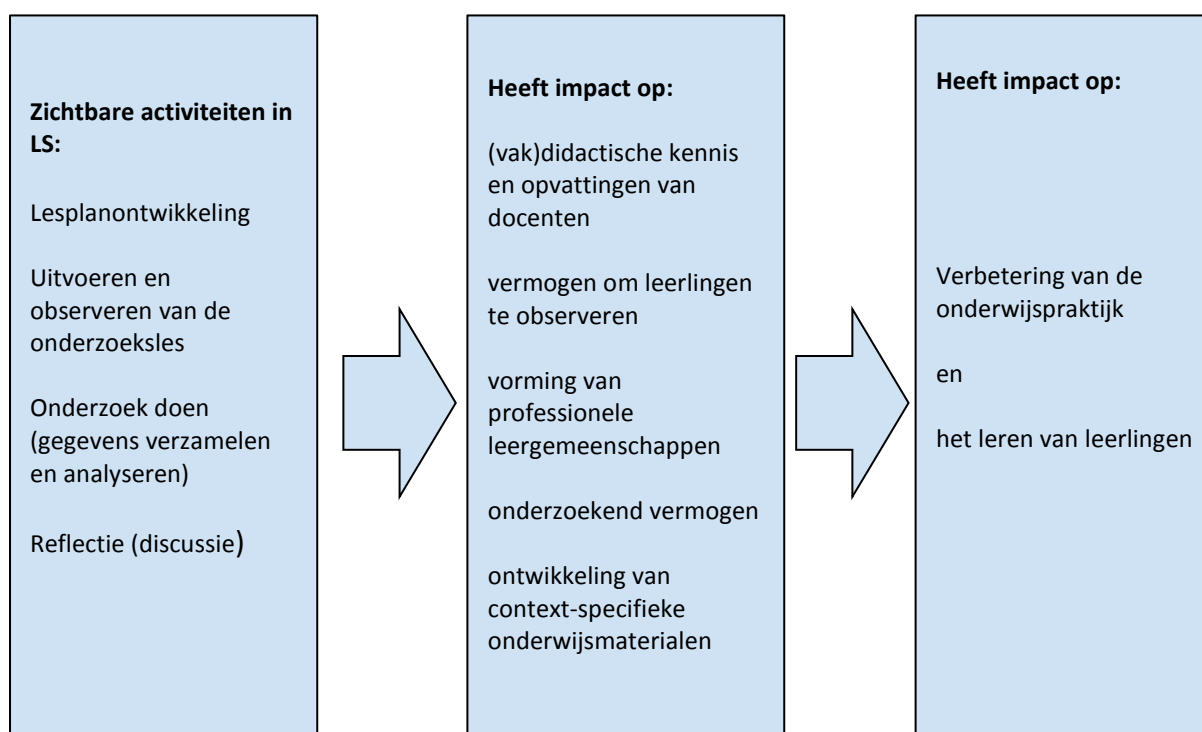
Lesson Study staat vanwege bovengenoemde effecten in toenemende mate in de belangstelling. Een groeiend aantal Nederlandse universiteiten en hogescholen is actief op dit gebied. Zo participeren de Vrije Universiteit, de Rijksuniversiteit Groningen, de Universiteit Twente en Windesheim in het recentelijk opgerichte LessonStudyNL consortium.⁴ Dit consortium heeft reeds twee keer een landelijke Lesson Study-conferentie georganiseerd. Ook zijn recentelijk verschillende belangwekkende publicaties uitgekomen, zoals een praktische gids voor het doen van Lesson Study (Vries, Verhoef, & Goei, 2016), een publicatie van het CPS (Logtenberg & Odenthal, 2016) over

⁴ Zie voor meer informatie <http://lessonstudynl.nl/>

Lesson Study als effectieve vorm van vakdidactisch teamleren, en een publicatie over het inzetten van Lesson Study in het po voor het vormgeven van wetenschap en techniekonderwijs (Schot & Vugt, 2016).

We willen benadrukken dat Lesson Study niet alleen geschikt is voor starters, maar ook voor de verdere ontwikkeling van ervaren leraren. Bovendien biedt het Lesson Study model meer ervaren leraren de mogelijkheid om zich verder te ontwikkelen binnen het beroep door Lesson Study procesbegeleider te worden. Door collegiaal leiding te geven aan Lesson Study groepen kunnen zij hun expertise inzetten om de professionele ontwikkeling van collega's te bevorderen, kunnen zij zich ontwikkelen tot zogenaamde teacher leaders (Cornelissen, 2015; Snoek, 2014). Op die manier is Lesson Study deel van een antwoord op het vraagstuk van 'ontfuijing' zoals dat onder ander door Theo Wubbels beschreven werd in Science Guide (20 november 2013). Door het scholenveld op basis van behoefte en in co-creatie te ondersteunen bij het organiseren en uitvoeren van professionaliseringstrajecten en een breder carrièreperspectief, kunnen leraren worden gestimuleerd zich verder te ontwikkelen, waardoor zij beter toegerust zijn voor het lerarenberoep. Dit vergroot de kans dat zij voor het onderwijs kunnen worden behouden.

De positieve bevindingen hebben ertoe geleid dat Lesson Study is opgenomen in 'BSL: een sterk begin'.

Figuur 2. Schematische weergave van werking van Lesson Study

2. De ontwikkeling van Lesson Study in het kader van Begeleiding Startende Leraren

In dit hoofdstuk wordt de ontwikkeling beschreven van het deelproject Lesson Study, dat onderdeel is van het landelijke project Begeleiding Startende Leraren regio Utrecht, voor de periode in de periode van september 2014 tot en met juli 2017. Tevens beschrijven we de verschillende varianten van Lesson Study die ontwikkeld zijn als antwoord op verschillende praktijkvragen die voortkwamen uit de tussentijdse evaluaties van de verschillende activiteiten in het project.

2.1 VERLOOP VAN HET DEELPROJECT LESSON STUDY

In het schooljaar 2014-2015 is een pilot uitgevoerd met Lesson Study op drie scholen in de regio. Deze pilot had als doel te beoordelen of Lesson Study een geschikt instrument is voor het bevorderen van de professionele ontwikkeling van starters. Uit de evaluatie van de pilot⁵ bleek dat Lesson Study een krachtig instrument is, maar ook dat verschillende zaken aandacht behoeften. Wat betreft de beschikbare middelen en benodigde randvoorwaarden bleek de betrokkenheid van de schoolleiding en de facilitering voor het Lesson Study-team van groot belang zijn voor het slagen van Lesson Study. Een vast moment in het rooster bleek bijvoorbeeld cruciaal voor het welslagen van het traject. De bij het project betrokken schoolopleiders, onder meer verantwoordelijk voor de begeleiding van de starters en tevens beoogd als Lesson Study-procesbegeleiders, gaven bovendien aan meer ondersteuning te wensen, bijvoorbeeld in de vorm van een train-de-trainer programma, een draaiboek en een online leeromgeving met onder meer een kennisbank en ondersteunende instructiefilmpjes.

De bovengenoemde aandachtspunten zijn meegenomen in de vormgeving van het Lesson Study traject. Aan de wensen van de schoolopleiders is tegemoet gekomen door het ontwikkelen van draaiboek voor een reguliere variant van Lesson Study. Dit draaiboek is ter beschikking gesteld aan de scholen in de regio. Teneinde de scholen te ondersteunen in het zelfstandig opzetten en begeleiden Lesson Study is een train-de-trainer (TDT) traject ontwikkeld. Dit TDT-traject is drie keer uitgevoerd met scholen in de regio in periode van september 2015 tot en met september 2017. Het traject is steeds tussentijds geëvalueerd en op grond hiervan bijgesteld. Het traject werd kosteloos aangeboden voor scholen die aan het BSL-project meededen.

Een ander vraagstuk dat naar voren kwam uit de pilot en de evaluatie van de eerste tranche van het TDT-traject was dat het per school moeilijk bleek vakhomogene Lesson Study-teams te vormen. Er waren vaak niet genoeg starters van hetzelfde vak per school. Vakhomogene Lesson Study-teams verdienen zeker in het geval van starters de voorkeur boven vakheterogene Lesson Study-teams, omdat het ontwerpen van vakoverstijgende lessen uitdagender bleek en het eigen schoolvak bovendien vaak de voornaamste bron van motivatie is. Het ontwerpen van een vakoverstijgende les voelt als afleiding van je echte werk, de eigen lespraktijk. De oplossing voor dit vraagstuk werd gezocht in het organiseren van bovenschoolse Blended Lesson Studies. Leraren van hetzelfde vak, maar van verschillende scholen (bovenschools), vormen dan één Lesson Study-team. Zij ontwerpen gezamenlijk een les en voeren die uit op de verschillende scholen. Om de samenwerking op afstand te faciliteren is gekozen voor blended learning: Een deel van de bijeenkomsten van het Lesson Study-

⁵ De evaluatie van de pilot is beschreven in Den Engel & Van Vugt (2015). Een sterk begin. evaluatierapport lesontwerp schooljaar 2014-2015.

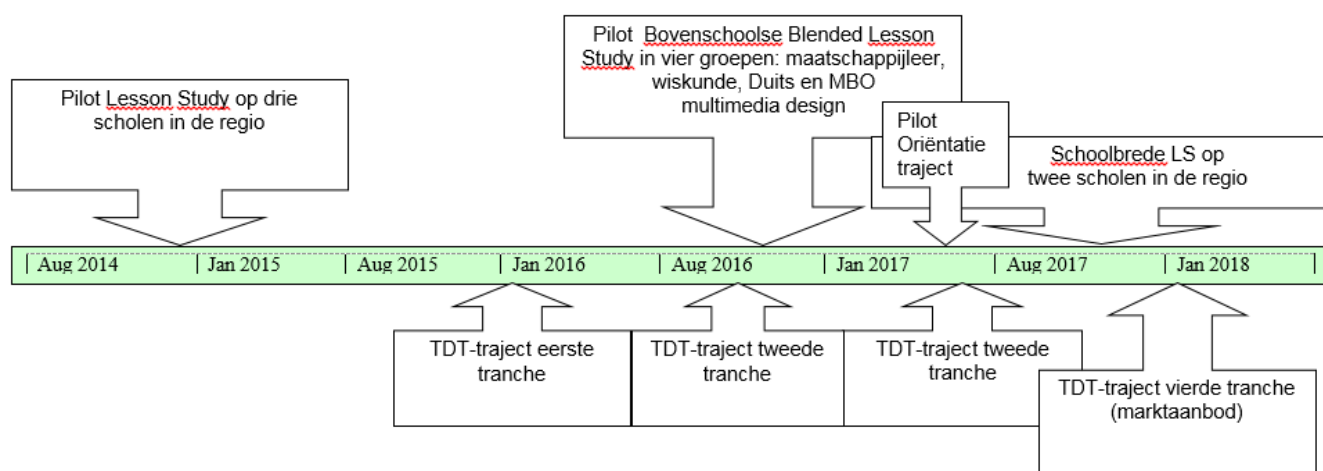
traject is online georganiseerd en de deelnemers werkten op afstand samen met behulp van verschillende ICT-tools. In de periode van april 2016 tot en met juni 2017 is een pilot uitgevoerd met deze blended bovenschoolse Lesson Study in vier Lesson Study-teams, te weten maatschappijleer, wiskunde, Duits en MBO Multimedia Design.

Een steeds terugkerende knelpunt bleek de werkdruk van de deelnemende leraren. Dit bleek al uit de pilot, de tussentijdse evaluaties van het TDT-traject en uit de vele gesprekken met leraren en schoolleiders van de verschillende bij het project betrokken scholen. Lesson Study wordt als intensief ervaren. Hoewel uit onderzoek bekend is dat die intensiteit juist van belang is voor de impact van een professionalisering⁶, schrikken potentiële scholen soms af door intensieve traject en de benodigde tijdsinvestering. Zij vragen zich af of die tijdsinvestering voor één les wel voldoende oplevert.

Lesson Study is een krachtig instrument, en we vinden het belangrijk dat het een stevige plek krijgt in de professionalisering van docenten. Daarom is gestart met de ontwikkeling van een minder tijdsintensieve variant van Lesson Study- met de werktitel 'oriëntatie variant', die ingezet zou kunnen worden als de reguliere variant op organisatorische problemen stuit. In het voorjaar van 2017 is een pilot uitgevoerd met deze oriëntatie variant op twee locaties van het Axia college in Amersfoort. Op basis van de bevindingen van deze pilot wordt de oriëntatie variant verder ontwikkeld. We onderzoeken of de oriëntatie variant ook krachtig kan zijn, met de kenmerkende elementen (praktijk-nabijheid, gerichtheid op leerlingen, samenwerken, en het ontwerpen, analyseren en evalueren van een les), en tegelijkertijd minder tijdsintensief. De tijdswinst zal vooral worden gezocht in het aanbieden van een beperkt aantal thema's voor de les, en in het aanbieden van kant-en klare instrumenten om de les te bekijken en analyseren. De bedoeling is om een variant te ontwikkelen die kan dienen als een kennismaking met Lesson Study, maar ook op zichzelf kan staan.

⁶ De getallen lopen wat uiteen. Waar sommige reviews suggereren dat voor een professionaliseringstraject een minimum van 14 uur noodzakelijk is om effectief te zijn (Yoon, Duncan, Lee, Scarloss, & Shapley, 2007), adviseren anderen een minimum van 20 uur (Desimone, 2009) of zelfs 80 uur voor een significant effect op docentgedrag (Supovitz & Turner, 2000).

Met het deelproject Lesson Study in het kader van het project Begeleiding Startende Leraren is in de periode van 2014 tot en met 2017 een groot aantal scholen bereikt. Een uitvloeisel hiervan is toenemende interesse van scholen in de regio om Lesson Study niet alleen in te zetten voor hun starters, maar voor alle leraren. In het schooljaar 2016-2017 is op twee scholen in de regio, het Leidsche Rijn College te Utrecht en het Axia College te Amersfoort, gestart met schoolbrede invoering van Lesson Study. Hieronder zijn alle activiteiten die in het kader van het deelproject Lesson Study zijn ondernomen weergegeven op een tijdlijn.

2.2 LESSON STUDY IN DE SCHOOL: DE VERSCHILLENDE VARIANTEN

Reguliere variant

De reguliere variant van een Lesson Study-traject bestaat - los van de twee lesuitvoeren - uit zeven bijeenkomsten van circa anderhalf uur met een groep van drie tot zes leraren en een bijeenkomst waarin de resultaten van het traject worden gepresenteerd. Voor een overzicht van het traject, zie bijlage 1.

Lesson Study Bijeenkomst 1

- Allereerst wordt ingegaan op wat Lesson Study is. Dit betreft niet alleen concrete informatie, maar ook de verwachtingen van deelnemers: Wat denk je dat deze Lesson Study oplevert en wanneer is je doel bereikt?
- Om een goede, energieke sfeer te creëren, gaan leraren met elkaar in gesprek over een les waar ze trots op zijn en wat een les goed maakt.
- Vervolgens bedenken leraren wat ze zouden willen bereiken bij leerlingen en hoe dat nu is: de discrepantie-analyse.
- Uit die verschillende analyses wordt een thema gekozen.
- Vervolgens wordt aandacht besteed aan belangrijke randvoorwaarden: hoe werken we samen, en wie doet wat?
- De bijeenkomst wordt afgesloten met huiswerk: informatie verzamelen over het thema.

Lesson Study Bijeenkomst 2

In de tweede bijeenkomst wordt daadwerkelijk een start gemaakt met het bepalen van de onderzoeksvraag en het ontwerpen van de les.

- De resultaten van het vooronderzoek worden besproken. Daarbij wordt specifiek gelet op bruikbaarheid in de praktijk.
- Een eerste onderzoeksontwerp wordt gemaakt, gebaseerd op de CIMO (zie kader).
- Vervolgens wordt een start gemaakt met de eerste versie van de onderzoeksles.

CIMO

In de opleiding wordt geoefend met een goede ontwerpstelling met behulp van de CIMO logica (Denyer, Tranfield, & Van Aken, 2008). Aan de hand van aangedragen thema's of aan de hand van thema's uit hun eigen Lesson Study cyclus moeten leraren de volgende zaken bepalen: wat zouden we willen bereiken (O van opbrengst), wat is de context (C), welke activiteit zou die opbrengst kunnen bewerkstelligen (I van Interventie) en waarom zou die activiteit werken, wat zit daarachter (M van mechanisme)? Vooral het achterhalen van het mechanisme blijkt een lastige exercitie te zijn, maar wel noodzakelijke. Het geeft antwoord op de vraag: waarom denk je dat de interventie werkt?

Lesson Study Bijeenkomst 3

In de derde bijeenkomst wordt aandacht besteed aan het lesontwerp en het onderzoek.

- Leraren hebben voorafgaand aan de bijeenkomst verder gewerkt aan het lesontwerp en bespreken in de bijeenkomst wat er nog aan moet gebeuren.
- Het onderzoeksplan wordt opgesteld: welke leerlingen staan centraal, welke gegevens gaan we verzamelen, welk materiaal hebben we nodig, et cetera?

Lesson Study Bijeenkomst 4

De vierde bijeenkomst gaat vooraf aan de eerste les-uitvoer.

- Het definitieve lesontwerp wordt vastgesteld.
- De onderzoeksinstrumenten worden klaargemaakt.
- De rollen worden verdeeld: wie observeert en welke leerling, wie geeft de les?
- Tot slot worden de laatste logistieke zaken doorgenomen: welke klas, welk lokaal, hoe laat, tijd regelen om stoom af te blazen en na te praten.

Lesson Study Bijeenkomst 5

De vijfde bijeenkomst is een spannende bijeenkomst omdat daar de effecten van de gegeven les worden onderzocht en besproken. Nota bene: de focus ligt niet op de docent maar op wat de observanten hebben gezien bij de casusleerlingen.

- De data worden geanalyseerd, het zij kwalitatief, hetzij kwantitatief.
- Vervolgens worden de resultaten geïnterpreteerd om conclusies te trekken voor de volgende les
- Op basis van deze conclusies wordt de les bijgesteld.
- Tot slot worden opnieuw afspraken gemaakt over lesuitvoer en dataverzameling, maar nu voor de bijgestelde (wie geeft de les, in welke klas, hoe laat, welke leerlingen observeren we, et cetera).

Lesson Study Bijeenkomst 6

De zesde bijeenkomst vindt plaats na de tweede lesuitvoer en is een herhaling van stappen.

- De bijgestelde les is opnieuw gegeven en wordt in deze bijeenkomst geanalyseerd.
- Vervolgens worden conclusies getrokken en besproken.
- Bevindingen worden genoteerd
- Tot slot worden afspraken gemaakt voor de laatste bijeenkomst over de verslaglegging.

Lesson Study Bijeenkomst 7

In deze bijeenkomst staan drie punten centraal.

- Ten eerste wordt de reflectiecyclus afgerond: wat ging goed, waarom en zetten we dus voort in onze lessen; wat ging minder goed, waarom en hoe kunnen we dat verbeteren?
- Ten tweede wordt het proces van het LS-traject besproken: hoe is dat verlopen, wat beviel goed, wat doen we de volgende keer anders?
- Tot slot wordt de presentatie aan collega's.

Lesson Study Bijeenkomst 8

Na de zevende bijeenkomst kan het Lesson Study-team de resultaten presenteren, bijvoorbeeld op een studiemiddag van de school. Dit dient een aantal doelen: de resultaten vieren, werkzame, (vak)didactische principes met anderen delen, en Lesson Study promoten.

Lesson Study is een effectieve methodiek voor vakdidactisch teamleren, maar in de praktijk blijkt de organisatie uitdagend. Uit ervaringen opgedaan met Lesson Studies in het BSL traject 2014-2016 kwamen volgende knelpunten prominent naar voren:

- De tijdsintensiviteit van het traject: acht bijeenkomsten van ca. twee uur en twee maal een uitvoering van een les.
- uitdagende organiseerbaarheid door de claim op het rooster en door lesuitval als gevolg van het observeren van de lesuitvoer;

Daarom is begonnen met de ontwikkeling van een kortere, minder tijdsintensieve variant, de oriëntatie versie.

Daarnaast werden de volgende knelpunten genoemd:

- kleine vaksecties (bijvoorbeeld maatschappijleer of Duits) hebben vaak niet voldoende massa om een Lesson Study uit te voeren;
- er is onvoldoende capaciteit om in ieder Lesson Study-traject externe vakdidactische expertise in te zetten, terwijl dit wel van groot belang is voor het leren van de leraren.

Om deze vier knelpunten aan te pakken is een tweede variant ontwikkeld: de blended variant.

Oriëntatievariant

De oriëntatievariant die is ontwikkeld, kan worden gebruikt als kennismaking met de principes van Lesson Study, maar kan ook op zichzelf staan. Het traject bestaat uit vier bijeenkomsten van circa anderhalf uur, met tussentijds één lesuitvoer. De verschillen met de reguliere variant zijn:

1. In dit traject vertrekt het Lesson Study-team vanuit een bestaande les, waardoor minder tijd nodig is voor het bepalen van het onderzoeksthema en het ontwerpen van de onderzoeksles.
2. De les wordt één keer uitgevoerd in het bijzijn van collega's, in plaats van twee keer. In de nabespreking (derde bijeenkomst) van de lesuitvoer wordt de les geëvalueerd en worden punten voor herontwerp verzameld, maar er is geen sprake van een systematische dataverzameling en -analyse.

3. De deelnemende leraren voeren de herontworpen les vervolgens individueel in een eigen klas uit.
4. In de vierde bijeenkomst wordt het resultaat van deze lessen besproken. Hierbij kan eventueel gebruik gemaakt worden van videofragmenten.
5. De onderzoeksmatige aanpak van de reguliere variant, het documenteren en het dissemineren in school worden tot een minimum beperkt.

Bovenschoolse variant (blended learning)

Om kleinere secties te faciliteren en om vakdidactische expertise toegankelijker te maken, hebben de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht gezamenlijk een traject ontwikkeld waarin deelnemers aan Lesson Study flexibeler contact hebben dan gebruikelijk. Dat maakt een bovenschoolse Lesson Study mogelijk. Om dit te bereiken werd gebruik gemaakt van Blended Learning, waarbij technologie een rijke interactie mogelijk maakt. De HU heeft dit uitgewerkt in haar didactisch concept (Van Bergen, Blauw, Van den Bogaart, Van de Kant, & Zitter, 2016) en beide instituten hebben diverse initiatieven op het gebied van Blended Learning genomen.⁷

Kenmerkend voor een Blended Learning benadering is de combinatie van face-to-face bijeenkomst en online samenwerking door de inzet van verschillende digitale tools. In het traject van de UU en de HU werd met behulp van de inzet van Google Tools (Docs, Sheets, Drive en Hangout) de samenwerking tussen de deelnemers, die immers op verschillende scholen werken, bevorderd. Bovendien werden de lesobservaties door een deel van de groep op afstand gedaan met behulp van IRIS connect, een systeem om een hoogwaardige registratie van de les te maken en dit gemakkelijk te delen met het team via een beveiligd platform.

Het IRIS Connect systeem bestaat uit twee iPads (camera's) en twee iPods (microfoons). Deze twee video en twee geluidssporen worden na opname automatisch geüpload naar een afgeschermd cloud omgeving waarin ze worden 'gekoppeld'. De docent die de les heeft gegeven kan de opname van de les delen met de andere leden van het Lesson Study-team en om feedback vragen. De leraren die uitgenodigd worden om 'mee te kijken' kunnen de les bekijken en *time-stamped* feedback geven. Zij kunnen met andere woorden in de opname bij minuut X specifieke feedback geven. Indien leden van het Lesson Study team niet live bij de les aanwezig konden zijn, kunnen zij op deze manier dus toch kennis nemen van de les en op die manier een zinvolle bijdrage leveren aan de nabespreking. Voor de leraren die wel live bij de les aanwezig waren biedt het systeem de mogelijkheid de les nog eens terug te kijken en eventueel dieper te analyseren ten behoeve van de nabespreking van de les. Voor de docent die de les heeft uitgevoerd biedt het systeem bovendien de mogelijkheid zichzelf terug te zien.

In veel standaardwerken op het gebied van Lesson Study wordt beweerd dat er geen substituuut is voor live observatie. Zo schrijft Cerbin (2012): "Video and audio recordings can augment live observation. However, do not use recordings as a substitute for live observation" (Cerbin, 2012, p.15). Ook volgens Stepanek, Appel, Leong, Mangan & Mitchell (2006) is er geen substituuut voor live observatie omdat observators een les vanuit elke hoek moeten kunnen zien en het leren van elke leerling in de klas moeten kunnen onderzoeken.

In de pilot wilden we daarom onderzoeken of observatie met behulp van het IRIS Connect systeem live lesobservatie kon benaderen, en de observatie wellicht nog naar een hoger niveau kan tillen. De IRIS Connect filmt immers vanuit twee hoeken en neemt geluiden op vanaf twee plekken in het

⁷ zie <http://hublstudio.hu.nl> en <http://educate-it.sites.uu.nl>

lokaal. Hierdoor geeft het IRIS Connect een vollediger beeld van de les dan reguliere video- en geluidsopnames. Als IRIS Connect live observatie kan vervangen, levert dit efficiëntie op, omdat wederzijds lesbezoek zeer tijdsintensief is en veel problemen oplevert ten aanzien van roostering en lesuitval. Dit is voor deelnemende leraren en de betrokken scholen een *drempel* waardoor ze in het uiterste geval niet aan Lesson Study beginnen.

Samenvattend werd in een Blended vormgeving van een Lesson Study de volgende potentie gezien:

1. het traject kan flexibeler en meer gedistribueerd worden ingericht;
2. het wordt gemakkelijker bovenschoolse interactie te organiseren tussen leraren van hetzelfde vak;
3. vakdidactische experts kunnen op afstand participeren.

In de concrete uitwerking zijn we uitgegaan van de reguliere Lesson Study-cyclus zoals beschreven. Dit is hetzelfde model dat wordt gehanteerd door het LessonStudyNL consortium (Goei et al, 2015; Vries, Verhoef, & Goei, 2016). De uitvoering van die cyclus ondersteunen wij met de volgende interventies:

- we vormen een Lesson Study-team op basis van 2 of 3 koppels van leraren(zelfde schoolvak);
- een vakdidactisch deskunde treedt op als procesbegeleider;
- de Lesson Study wordt gefaciliteerd met een online leeromgeving (HUBL), in combinatie met Google Tools (drive, docs, sheets, hangout) en IRIS Connect voor de registratie van de lessen;
- er zijn twee 'fysieke' werkbijeenkomsten (*brick and mortar*) van drie uur, twee keer een lesuitvoer en vier Google Hangout sessies van circa anderhalf uur. Deelnemers besteden bovendien nog 15 uur aan zelfstudie. De studielast bedraagt in totaal circa 30 uur. Dit is evenveel als een reguliere Lesson Study.

Lerarenregister

De blended bovenschoolse variant van Lesson Study is gevalideerd door en opgenomen lerarenregister.

Is gevalideerd door

**register
leraar.nl**

Activiteitnr.: jyCCDhITIP

29 RU

2.3 LESSON STUDY TRAIN-DE-TRAINER: OPLEIDING TOT PROCESBEGELEIDER

Om een Lesson Study-traject in goede banen te leiden is een procesbegeleider nodig. De rol van procesbegeleider kan worden ingevuld door iemand van buitenaf. De Universiteit Utrecht (UU) en de Hogeschool Utrecht (HU) hebben procesbegeleiders in huis die door scholen ingeschakeld kunnen worden. Een andere optie is dat iemand binnen school het Lesson Study-traject begeleidt. De UU en de HU hebben de opleiding 'Lesson Study: Train de trainer' ontwikkeld, die opleidt tot procesbegeleider. Dit stelt scholen in staat om Lesson Study-trajecten zelfstandig op te zetten en te begeleiden. Het grote voordeel daarvan is dat scholen eigenaar worden van de methodiek en deze duurzaam kunnen inzetten in de professionalisering van leraren. Voor een overzicht van het TdT-traject, zie tabel 2.

Deelnemers aan 'Lesson Study: Train de trainer' worden bekend gemaakt met de Lesson Study methodiek en de verschillende fasen ervan. We kijken specifiek naar de rol van de procesbegeleider, de verschillende keuzemomenten en hoe die te begeleiden, en het doen van praktijkonderzoek. Ook wordt aandacht besteed aan hoe kan worden gereflecteerd op de leeropbrengst, het proces, en de verduurzaming binnen de school.

'Lesson Study: Train de trainer' heeft twee duidelijke kenmerken. Ten eerste is het een duale opleiding: Deelnemers organiseren en begeleiden parallel aan de opleiding een Lesson Study cyclus op hun eigen school. De opleiding is daardoor een plek waar kennis en vaardigheden over Lesson Study worden opgedaan die direct worden toegepast, maar waar ook ervaringen worden uitgewisseld en casuïstiek wordt besproken. Ten tweede is het een praktische opleiding: in de bijeenkomsten worden de verschillende activiteiten van het Lesson Study-traject zoveel mogelijk geoefend.

Een Lesson Study-traject bestaat uit acht bijeenkomsten, die eerder in deze rapportage kort beschreven staan. 'Lesson Study: Train de trainer' bestaat uit vijf bijeenkomsten (zie bijlage 2) die parallel lopen aan het Lesson Study-traject dat wordt uitgevoerd op school. We gaan hieronder nader in op de vijf bijeenkomsten.

Train de trainer Bijeenkomst 1

In de eerste bijeenkomst komen de volgende punten aan de orde:

- Uitgebreide kennismaking met elkaar om een veilige leeromgeving te creëren.
- Wat is Lesson Study (geschiedenis, achtergrond, alle fasen van het Lesson Study-traject)
- De voorwaarden waaraan in school moet worden voldaan om Lesson Study succesvol uit te voeren.
- Oefenen met een aantal Lesson Study activiteiten, zoals de trots-les, de discrepantie analyse en het kiezen van het onderzoeksonderwerp.
- Hoe doe je vooronderzoek?
- Het doornemen van de vijf rollen van de procesbegeleider en de veiligheid in de groep

Train de trainer Bijeenkomst 2

In de tweede bijeenkomst wordt opnieuw aandacht besteed aan het hele Lesson Study-traject in de vorm van presentaties die de deelnemers hebben voorbereid. Daarnaast wordt ingezoomd op het ontwerpproces in de 3^e en 4^e bijeenkomst van het traject:

- Van vooronderzoek naar onderzoeksvraag aan de hand van CIMO.
- Hoe worden casusleerlingen gekozen (verschillende modellen: op basis waarvan bepaal je de case-leerlingen?)

- Het worden onderzoeksinstrumenten gekozen?

Train de trainer Bijeenkomst 3

De derde bijeenkomst vindt plaats vóór de eerste lesuitvoer. De deelnemers wisselen ervaringen, knelpunten en vragen uit die ze tot nu toe hebben:

- Van thema naar vooronderzoek naar onderzoeksvraag (Is de CIMO helder?)
- Onderzoeksinstrumenten (wat voor gegevens ga je verzamelen en hoe?)
- Case-leerlingen (welk model is gekozen?)

Vervolgens wordt vooruitgeblikt op de eerste lesuitvoer:

- Oefenen met de rol als procesbegeleider
- Wat moet logistiek geregeld worden voor de eerste lesuitvoer?

Tot slot vindt intervisie plaats aan de hand van casuïstiek of videofragmenten

Train de trainer Bijeenkomst 4

In de vierde bijeenkomst wordt aandacht besteed aan de resultaten van de eerste lesuitvoer en hoe verder te gaan met het herontwerp. Idealiter vindt deze bijeenkomst plaats na de lesuitvoer en voor het analyseren en interpreteren van de data. Het volgende komt aan bod:

- Het uitwisselen van ervaringen: hoe ging de lesuitvoer, hoe heeft de docent het ervaren, wat waren sterke punten en knelpunten?
- Oefenen met het analyseren van de gegevens en het trekken van conclusies (kwantitatief en kwalitatief) (zie kader)
- Hoe verder na de analyses? Vooruitblikken op de nabespreking en het herontwerpen.
- Intervisie aan de hand van casuïstiek of videofragmenten

Analyseren en interpreteren

Het idee van Lesson Study is dat leraren handelen op basis van gegevens en niet (alleen) op basis van intuïtie. De deelnemers krijgen een korte cursus over het analyseren van data. De kwalitatieve analyses (interviews, observaties) doen we op basis van codes, kernwoorden en belangrijke uitspraken. Deelnemers leren eenvoudige, doch zeer informatieve kwantitatieve analyses (vragenlijsten) uitvoeren met behulp van Excel. Vervolgens worden de resultaten geïnterpreteerd.

Train de trainer Bijeenkomst 5

In de vijfde bijeenkomst wordt aandacht besteed aan het oogsten en vieren van de resultaten van de Lesson Study en het verduurzamen van de resultaten en de methodiek binnen de school. Het volgende komt aan bod:

- Het presenteren van de resultaten
- Hoe vier je de resultaten en hoe deel je binnen school?
- Verduurzamen van Lesson Study in school: wat heb je nodig, hoe zou je een volgend traject inrichten?
- Grondige uitwisseling van de manier waarop de verschillende scholen de voorwaardelijke kant van Lesson Study hebben geregeld.
- Indien nog gewenst: Intervisie aan de hand van casuïstiek of videofragmenten
- Evaluatie Train de Trainer

Lerarenregister

In het voorjaar van 2017 is deze opleiding opgenomen in het Lerarenregister.

2.4 PRODUCTEN ONTWIKKELD VOOR DE VERSCHILLENDE VARIANTEN

Tot slot vermelden we dat voor de verschillende varianten, zowel voor de Lesson Study varianten als van het TdT-traject, draaiboeken zijn ontwikkeld en prezi's zijn gemaakt. Alle bijeenkomsten staan daar helder in beschreven, inclusief instructies voor de werkvormen, de verschillende materialen en formulieren die kunnen worden gebruikt. Dit bevordert de disseminatie en vereenvoudigt de verankering van Lesson Study in de UU, de HU en de deelnemende scholen.

2.5 FACTSHEET VARIANTEN

	LS in de school Regulier	LS in de school Oriëntatie	LS Bovenscholen (Blended)	Train-de-Trainer
Doelgroep	VO docenten, zowel starters als ervaren, zowel vakhomogeen als heterogeen	VO docenten, zowel als ervaren, zowel vakhomogeen als heterogeen	VO docenten, zowel starters als ervaren, vakhomogeen, duo's verschillende scholen	Schoolopleiders, werklekbegeleiders, expertdocenten
Doel	Professionele ontwikkeling, (vak)didactiek, versterking samenwerking, onderzoekende houding	Professionele ontwikkeling, (vak)didactiek, versterking samenwerking, onderzoekende houding	Professionele ontwikkeling, (vak)didactiek, netwerken, onderzoekende houding	Scholen in staat stellen zelfstandig LS op te zetten en te begeleiden
Inhoud	Inhoud is afhankelijk van focus van LS-team. Doorgaans ofwel algemeen didactisch (motivatie, activeren/ differentiatie) of meer vakdidactisch	Inhoud is afhankelijk van focus van LS-team. Doorgaans ofwel algemeen didactisch (motivatie, activeren/ differentiatie) of meer vakdidactisch	Inhoud is afhankelijk van focus van LS-team. Doorgaans ofwel algemeen didactisch (motivatie, activeren/ differentiatie) of meer vakdidactisch	Begeleidingsvaardigheden, het LS proces, kennis over ontwerpen, kennis over doen/begeleiden van praktijkonderzoek
Aantal bijeenkomsten	7 keer 1,5 uur + 2 keer lesuitvoer	4 keer 1,5 uur + 1 keer lesuitvoer + ontwerpprincipes toepassen in eigen les	2 keer 3 uur F2F + 4 keer videoconferentie 1 uur + 2 keer lesuitvoer	5 bijeenkomsten van 4 uur parallel aan het begeleiden van een LS
Studielast	Circa 25 uur	Circa 12 uur	Circa 25 uur	Circa 60 uur
Begeleiding	Interne of externe vak- of algemeen didactische procesbegeleider	Interne of externe vak- of algemeen didactische procesbegeleider	Externe vakdidactische procesbegeleider	Trainer
Validering lerarenregister	Ja	Nee	Ja	ja

21 scholen bereikt: Koninklijk Wilhelmina College (KWC) te Culemborg, St. Bonifatiuscollege te Utrecht, Nieuwe Eemland te Amersfoort, Cals College IJsselstein te IJsselstein, Minkema College te Woerden, De Breul te Zeist, Christelijk College Groevenbeek te Ermelo, Christelijk College Groevenbeek te Putten, Gerrit Rietveld College te Utrecht, Globe College te Utrecht, Berg en Bosch school te Houten, RSG Brokdele te Breukelen, Hooge Landt College te Amersfoort, Leidsche Rijn College te Utrecht, Mulock Houwer locaties Fornhese, De Tine en Mulock 2000 te Amersfoort, College de Heemlanden te Houten, Het Baarnsch Lyceum te Baarn, Amadeus Lyceum te Utrecht, Grafisch Lyceum Utrecht te Utrecht.

Kenggetallen: 34 LS groepen, waarvan 29 afgerond (= 85%), met in totaal 138 docenten, waarvan 65 starters (= 47%), in totaal 25 procesbegeleiders opgeleid, op 57% van de scholen is LS duurzaam verankerd.

3. Resultaten

3.1 SCHOLEN

In de periode september 2014 tot juni 2017 zijn in totaal 21 scholen bereikt. In deze scholen zijn 34 Lesson Study-teams begeleid, waarvan 25 door de in het Train-de-Trainer traject opgeleide procesbegeleiders. 138 leraren hebben deelgenomen aan Lesson Studies, waarvan 65 starters (47%). 29 van de 34 groepen hebben de Lesson Study afgerond (ca 85%) en vijf groepen (ca 15%) zijn vroegtijdig gestopt om uiteenlopende redenen. In een aantal gevallen stopten de groepen omdat Lesson Study verplicht werd gesteld door de school en dit bij de deelnemers weerstand opriep. In andere gevallen is de groep gestopt vanwege roosterproblemen, andere verwachtingen en/of andere prioriteiten. Van de deelnemende scholen is 60% met Lesson Study doorgegaan. In dit percentage zijn de scholen van het bovenschoolse traject niet meegenomen, omdat dit traject vanuit het opleidingsinstituut werd begeleid waarbij de verankering in de school niet een doel was. Voor een overzicht, zie bijlage 3.

De volgende scholen hebben geparticipeerd in de verschillende varianten:

1. Koninklijk Wilhelmina College (KWC) te Culemborg
2. St. Bonifatiuscollege te Utrecht
3. Nieuwe Eemland te Amersfoort
4. Cals College IJsselstein te IJsselstein
5. Minkema College te Woerden
6. De Breul te Zeist
7. Christelijk College Groevenbeek te Ermelo
8. Christelijk College Groevenbeek te Putten
9. Gerrit Rietveld College te Utrecht
10. Globe College te Utrecht
11. Berg en Bosch school te Houten
12. RSG Broklede te Breukelen
13. Hooge Landt College te Amersfoort
14. Leidsche Rijn College te Utrecht
15. Mulock Houwer locatie Fornhese te Amersfoort
16. Mulock Houwer locatie De Tinne te Amersfoort
17. Mulock Houwer locatie Mulock 2000 te Amersfoort
18. College de Heemlanden te Houten
19. Het Baarnsch Lyceum te Baarn
20. Amadeus Lyceum te Utrecht
21. Grafisch Lyceum Utrecht te Utrecht

3.2 BOVENSCHOOLSE (BLENDED) LESSON STUDY MAATSCHAPPIJLEER

Vijf leraren van twee verschillende scholen deden mee met de Lesson Study Blended Learning Maatschappijleer. Twee van deze vijf leraren waren startende leraren. De Lesson Study Blended Learning is succesvol afgerond.

Men ziet voordelen in een bovenschoolse samenwerking. De ideeën en inzichten kunnen verschillend zijn per school, wat een verrijking kan zijn, en er is ook herkenning in bepaalde problematiek. Leraren vonden het prettig om met andere leraren daarover te praten. Een nadeel is

echter dat fysieke bijeenkomsten lastig te plannen waren door het bovenschoolse aspect. Dat gold vooral voor de lesobservaties. De IRIS Connect speelt hierdoor een belangrijke rol in het haalbaar maken van deze bovenschoolse variant van Lesson Study. Doordat de lesuitvoeren gefilmd werden, konden docenten op de voor hen geschikte momenten de les observeren en was tijdsinvestering, met name de druk op het lesrooster, minder groot. Een bijkomstig voordeel was dat ook de gefilmde leraren hun eigen les konden bekijken en daardoor konden reflecteren op wat effect had in hun les en wat niet. Eén docent gaf aan liever een vakoverstijgende Lesson Study in de school te doen dan een vakhomogene Lesson Study bovenschools. Deze docent vond het de lastige planning niet waard en denkt dat Lesson Study juist binnen een school voor eenheid kan zorgen.

Een verbeterpunt dat werd aangedragen betreft de lengte en het tijdstip van de bijeenkomsten: Sommige deelnemers vonden de bijeenkomsten lang als het bovenop een werkdag komt. Een idee zou zijn om meer als “huiswerk” op te geven en de bijeenkomsten in te korten.

3.3 BOVENSCHOOLSE (BLENDED) LESSON STUDY WISKUNDE

Vijf leraren van vier verschillende scholen deden mee met de Lesson Study Blended Learning Wiskunde. Twee van deze vijf leraren waren startende leraren. De Lesson Study Blended Learning is succesvol afgerond.

De deelnemers waren enthousiast. Een veelgenoemd voordeel is het bewuster worden van wat werkt en wat niet werkt. Lesson Study nodigt bovendien uit om buiten het vertrouwde lesgeven te treden en ‘niet het gebruikelijke riedeltje uit te voeren’. Bijna alle deelnemers waren te spreken over de bovenschoolse samenwerking. Zo werd genoemd dat het je blik verruimt en dat het interessant is om te zien hoe andere scholen omgaan met dezelfde thematiek. Maar ook hier werd het plannen van bijeenkomsten genoemd als een struikelblok door de bovenschoolse samenwerking. Zo noemde een leraar die ook een Lesson Study heeft uitgevoerd op zijn eigen school, en dus de beide varianten kon vergelijken, dat het plannen moeilijk was, en dat hij niet in de *flow* van Lesson Study kwam omdat het niet eens per week maar eens per maand georganiseerd werd. Eén leraar vond het bovenschoolse aspect niet interessant. Deze leraar had ook eerder Lesson Studies gedaan op zijn eigen school. Hij noemde de planning van bijeenkomsten rommelig en de kwaliteit van Google Hangout bij de online bijeenkomsten slecht. De lesuitvoeren werden gefilmd met de IRIS Connect. Door het privacybeleid van de scholen konden de lessen alleen opgenomen worden als een soort “stripverhaal”. Desondanks vonden de leraren het waardevol om de beelden terug te zien, enerzijds omdat zij niet fysiek aanwezig hoefden te zijn bij de lesuitvoer, anderzijds omdat de lesuitvoerders er ook van leerden. Zo vertelde een lesuitvoerder dat hij zijn eigen gedragingen door een vergrootglas zag en hij heel veel leerde over wat er gebeurt in de les. De leraren vonden dat de IRIS Connect live observatie kan aanvullen, maar niet vervangen.

Een veelgenoemd verbeterpunt is dat de bijeenkomsten korter op elkaar moeten volgen. De bijeenkomsten vonden nu plaats met tussenpozen van vier à zes weken, terwijl veel deelnemers liever elke week bij elkaar komen. Het traject blijft dan zijn energie houden en er is minder kans dat het een ‘neverending story’ wordt. Daarnaast werkte de methodiek om samen een les te ontwerpen, namelijk door middel van een online kettingbrief, niet in deze Lesson Study. De leraren raden aan om het proces van het lesontwerp te veranderen, bijvoorbeeld door het lesontwerp te doen in een fysieke bijeenkomst.

3.4 BOVENSCHOOLSE (BLENDED) LESSON STUDY DITS

Vijf leraren van twee verschillende scholen deden mee met de Lesson Study Blended Learning Duits. Drie van de vijf leraren waren startende leraren. De Lesson Study Blended Learning is vroegtijdig gestopt. Er werden interviews gehouden met drie leraren om te achterhalen waarom de Lesson Study niet is geslaagd. Deze drie leraren waren afkomstig van dezelfde school.

De leraren vonden het bovenschoolse aspect van de Lesson Study interessant en waardevol. Het was leerzaam om een kijkje te kunnen nemen in een andere school en op nieuwe ideeën te komen. Het bovenschoolse aspect maakte het plannen van bijeenkomsten echter lastig. De geïnterviewde leraren ontvingen achteraf wel uren voor de Lesson Study, maar het werd niet ingepland in het rooster wanneer de bijeenkomsten waren. Dit in combinatie met afstemming met een andere school maakte het moeilijk om bijeenkomsten te plannen.

Naast het lastige plannen van bijeenkomsten, wisten twee van de drie geïnterviewde leraren van te voren niet goed waar ze aan begonnen omdat de derde docent al had toegezegd. Vervolgens veranderde de “kartrekker” van de drie leraren van baan waardoor zijn werk opgevangen moest worden. Mede door de drukte was Lesson Study niet langer een prioriteit.

3.5 (BLENDED) LESSON STUDY MBO

Zes leraren die verschillende vakken geven, deden op het Grafisch Lyceum Utrecht mee aan Lesson Study Blended Learning. Twee van de zes leraren waren startende leraren. Deze Lesson Study was niet bovenschools georganiseerd, maar er is wel gebruik gemaakt van Google Tools en IRIS Connect waardoor het als *blended* beschouwd kan worden. De reden voor toepassing van de blended aanpak was in dit geval de grote tussenpozen tussen de bijeenkomsten (eens per maand). Dit maakte het versterken van de samenwerking tussen de bijeenkomsten door met behulp van ict-tools noodzakelijk. De Lesson Study is succesvol afgerond.

Alle geïnterviewde leraren waren aanwezig bij de lesuitvoer. De meeste leraren hadden daarom niet de behoefte om de opnames terug te kijken. De leraar die de lessen uitvoerde heeft wel een paar beelden teruggekeken omdat er een conflictsituatie was voorgevallen en een procesbegeleider had *time-stamped* feedback gegeven, wat de lesuitvoerder erg waardevol vond. De leraren waren van mening dat de IRIS Connect live observatie voor een groot deel kan vervangen maar niet helemaal. De IRIS Connect laat net niet al het beeld en geluid zien dat in het echt wordt gezien.

Er werden geen inhoudelijke verbeterpunten voor Lesson Study aangedragen. De leraren gaven wel aan wat motivatieproblemen te hebben gehad. De intentie van de Lesson Study was in het begin van het proces onduidelijk en het kiezen van een onderwerp ging lastig. Uiteindelijk nam een leraar het voortouw waardoor de Lesson Study slaagde, maar het was vooral tussen bijeenkomsten door lastig om de Lesson Study een prioriteit te maken.

3.6 TRAIN-DE-TRAINER TRANCHE 1

Tien procesbegeleiders vanuit vijf verschillende scholen namen deel aan de eerste tranche. Vijf van de zeven gestarte Lesson Studies die parallel liepen aan de TdT-trajecten werden afgerond. Bij de afgeronde Lesson Studies deden in totaal zeventien leraren mee, waarvan negen startende leraren. Twee Lesson Studies zijn vroegtijdig gestopt. Een leraar stopte omdat er geen moment in het rooster gevonden kon worden en de verwachtingen niet overeenkwamen met de realiteit. Een leraar stopte omdat de Lesson Study verplicht was gesteld waardoor weerstand ontstond bij de deelnemers.

Men noemde veel positieve zaken wat betreft leeropbrengsten en veranderingen in opvattingen. Zo werd Lesson Study “een inspirerende samenwerking” genoemd en meende een procesbegeleider te hebben gezien dat leraren elkaar onderling zelfs uitdaagden om de routine te verbeteren.

Er werd een aantal verbeterpunten voor het train-de-trainer traject benoemd. De eerste twee bijeenkomsten werden als meer inhoudelijk en door sommige leraren ook sterker genoemd dan de laatste twee bijeenkomsten. De twee laatste bijeenkomsten konden meer versterkt worden. Daarnaast had een aantal procesbegeleiders behoefte aan meer sturing wat betreft de onderwerpen observatie en data-analyse. Tot slot werd meerdere malen genoemd dat een werkboekje of reader voor de Lesson Study-groep handig zou zijn. Idealiter een werkboekje dat ook voor een tweede of derde keer Lesson Study bruikbaar is.

3.7 TRAIN-DE-TRAINER TRANCHE 2

Aan de tweede tranche van het Train-de-Trainer traject deden tien procesbegeleiders mee van vijf verschillende scholen. Er zijn vijf Lesson Studies afgerond door de procesbegeleiders. Elf van de eenentwintig leraren die deelnamen aan de afgeronde Lesson Studies zijn startende leraren. Eén Lesson Study stopte vroegtijdig omdat de groep andere behoeften had, namelijk ontwikkelwerk als gevolg van een curriculumvernieuwing.

Men is positief en vindt Lesson Study een waardevolle methode om startende leraren te begeleiden. De wisselwerking tussen startende en ervaren leraren is interessant: zij leren veel van elkaar op (vak)didactisch gebied. Daarnaast werd groepsvorming genoemd als positief punt, ook zeer waardevol voor startende leraren.

Een aantal kleine verbeterpunten werd genoemd voor het Train-de-Trainer traject. Zo vond men de bijeenkomst over data-analyse waarbij een externe expert kwam uitleggen minder nuttig. Een aantal deelnemers benoemden weinig nieuwe kennis te hebben opgedaan bij deze activiteit.

3.8 TRAIN-DE-TRAINER TRANCHE 3 (LOOPT NOG)

Aan de derde tranche doen vijf deelnemers mee vanuit vier verschillende scholen. Zes Lesson Study groepen zijn gestart waarvan vijf inmiddels zijn afgerond en één is nog bezig. In de zes Lesson Study-groepen nemen in totaal zeventien leraren deel, waarvan elf startende leraren.

De deelnemers vinden Lesson study zeer geschikt voor de begeleiding van startende leraren. Daarbij vindt men wel dat het nog geschikter is voor leraren in hun 2e, 3e of 4e jaar. Het heeft meerwaarde om een Lesson Study-groep te hebben met zowel ervaren als beginnende leraren: waar beginnende leraren een frisse wind geven, hebben ervaren leraren meer vakkennis en ervaring.

Men is te spreken over het traject, maar noemt ook een aantal verbeterpunten. De groep vond vijf deelnemers de kritieke ondergrens voor het aantal deelnemers aan het Train-de-Trainer traject, maar had liever meer deelnemers gehad. Ook zou het fijn zijn als de Lesson Studies van de verschillende groepen gelijk lopen. Dit zal nooit helemaal lukken, maar als de eerste bijeenkomst voor de kerstvakantie (of voor de zomervakantie) plaats vindt, kan elke deelnemer zijn Lesson Study na de vakantie starten. Een deelnemer gaf de tip aan het project BSL om zoveel mogelijk in gesprek te gaan met de schoolleidingen om het duidelijk te maken wat er nodig is. Daarnaast vertelde deze deelnemer de schoolleiding zelf ook te hebben betrokken door hen uit te nodigen bij bijeenkomsten en presentaties te geven.

3.9 ORIËNTATIEVARIANT

In het voorjaar van 2017 is op twee locaties van het Axia college een pilot gedaan met de Oriëntatievariant. In totaal hebben tien leraren in deze groepen geparticipeerd. De pilot heeft laten zien dat het mogelijk is om met een minder tijdsintensieve variant te werken aan de professionele ontwikkeling van de leraren. De ervaring heeft echter ook een aantal aandachtspunten aan het licht gebracht. Deze hebben vooral te maken met de grotere tijdsdruk in een korter traject. Hierdoor is er minder tijd om bijvoorbeeld te werken aan groepsvorming.

Bij een oriëntatietraject is het van belang de groepsgrootte klein te houden. Er is namelijk minder tijd om aan de persoonlijke verwachtingen en leerbehoeften van de deelnemers te werken. Dat kan ondervangen worden door van te voren al meer overeenstemming te bereiken over het doel en de focus van de Lesson Study. Hierdoor kan tijd gewonnen worden.

Het is bekend dat een veilig leerklimaat van belang is om tot een optimaal resultaat van de Lesson Study te komen. In het oriëntatietraject is echter beperkt de tijd om een veilig klimaat te creëren. Het verdient aanbeveling dat er al sprake is van een goed functionerende groep, bijvoorbeeld een sectie, waardoor er geen tijd besteed hoeft te worden aan groepsvorming. Indien vooraf duidelijk is dat de onderwijsopvattingen van de groepsleden sterk verschilt, dan is het oriëntatietraject niet aan te raden en kan beter een alternatief worden geboden, bijvoorbeeld een reguliere Lesson Study waarin meer tijd is om overeenstemming te bereiken. Een andere optie is dat een ander traject voorafgaat aan het oriëntatietraject, zoals een aantal interviewsessies om het gesprek tussen de teamleden op gang te brengen, of training in het ontvangen en geven van feedback.

Bij een oriëntatietraject wordt gestart met een bestaande les. De ervaring hiermee is verschillend. De ene groep heeft dit als zeer waardevol ervaren. Bij de andere groep werd deze les echter niet als een gezamenlijke les ervaren, ondanks het gezamenlijk aanscherpen van de les met eigen ontwerpprincipes in relatie tot de onderzoeksvraag. Het voorstel is om toch een gezamenlijk lesonderdeel te ontwerpen op grond van een praktijkvraag.

Het ontwerpen van onderzoeksinstrumenten is tijdrovend en is om die reden in het oriëntatietraject minder prominent. Er worden instrumenten aangereikt op grond van de praktijkvraag van de leraren. De procesbegeleider heeft hierin een sturende rol. Dit kan echter leiden tot een afname van eigenaarschap bij de deelnemers. Deelnemers in de twee groepen vonden dit een lastige puzzel. Om de verantwoordelijkheid voldoende bij de deelnemers neer te leggen en om een volledige oriëntatie op alle aspecten van Lesson Study te kunnen doen is het advies dit aspect niet uit het traject te verwijderen, maar te werken met standaard observatielijsten op basis van motivatie en een bijpassende interviewleidraad voor de case leerlingen. Het nadeel hiervan is wel dat zelf kiezen van de onderzoeksvraag enigszins beperkt.

Het toepassen van de geformuleerde ontwerpprincipes op eigen gekozen moment blijkt in de praktijk goed te werken als de deelnemers afspreken om bij elkaar te gaan kijken als dat plaats vindt. Dat hebben de deelnemers van een van de twee locaties gedaan. Dit zou een mooie toevoeging kunnen zijn aan dit traject. Op de andere locatie is dit niet gedaan, waardoor dit onderdeel minder goed is opgepakt en toegepast.

Kortom: het oriëntatietraject is mogelijk, maar het kleine aantal bijeenkomsten in een kort tijdsbestek zorgen voor tijdsdruk, waardoor een aantal zaken bij voorkeur van te voren op orde moeten zijn.

Overzicht van de varianten met voor- en nadelen

variant	voordelen	nadelen
Regulier	Inspirerend door samenwerken in groep. Deelnemers prikkelen elkaar om een goede LS neer te zetten.	Neemt veel tijd in beslag. Is logistiek lastig, met name het uitroosteren van meerdere docenten
Blendend	Verrijking door verschillende ideeën en inzichten per school. Herkenning van bepaalde problematiek. Minder tijdsdruk doordat de les niet fysiek bijgewoond hoefde te worden. Video opname geeft een extra leermoment: Leraren konden zelf hun eigen les bekijken. Video opname maakt gerichte feedback mogelijk.	Fysieke bijeenkomsten lastig te plannen. Geen 'flow' van bij elkaar zijn en wekelijkse bijeenkomsten. Lesplan ontwerpen op afstand of via een kettingbrief werkt niet goed. Video is wel een verrijking maar kan niet dienen als volledige vervanging van observeren.
Oriëntatie	Kost minder tijd. Minder ingrijpend voor het rooster. Werken met een bestaande les werd als waardevol gezien.	Er wordt minder eigenaarschap ervaren. Er is minder tijd en aandacht voor het scheppen van een veilig klimaat. Er kan minder worden gewerkt aan verwachtingen en leerbehoeften van leraren Door te werken met een bestaande les, voelde niet iedereen zich betrokken.

4. Overige resultaten

Naast de resultaten die direct de lespraktijk raken, zijn in het kader van het BSL-project verschillende activiteiten ondernomen.

4.1 PRAKTIJKARTIKEL IN HET VELON TIJDSCHRIFT

In het tijdschrift voor Lerarenopleiders is in 2015 een artikel gepubliceerd Sui Lin Goei, Nellie Verhoef, Siebrich de Vries, Felix van Vugt en Fer Coenders getiteld “Een Lesson Study team als een professionele leergemeenschap.”⁸ In het artikel wordt Lesson Study gepresenteerd als een professionele leergemeenschap die voldoet aan de kenmerken van effectieve professionele ontwikkeling en de kenmerken van succesvolle professionele leergemeenschappen. Tevens wordt een overzicht gegeven van de activiteiten die tot dan toe in Nederland zijn ontplooid door de betrokken auteurs.

4.2 LESSON STUDY EN WETENSCHAP & TECHNOLOGIE ONDERWIJS IN HET PRIMAIR ONDERWIJS

Willemijn Schot en Felix van Vugt hebben in het voorjaar van 2016 voor het platform bètatechniek een publicatie uitgebracht gericht op het primair onderwijs en wetenschap en technologie (w&t) onderwijs.

Deze publicatie is niet specifiek gericht op de begeleiding van starters, maar kan wel gezien worden als *spin off* van het project Begeleiding Startende Leraren.

4.3 PRAKTIJKARTIKEL IN VAN 12 TOT 18 OVER LESSON STUDY IN HET MBO

In het tijdschrift Van 12 tot 18 verschijnt in de september editie een praktijkartikel over de pilot met Blended Lesson Studies en het grote belang van eigenaarschap van de deelnemers. Dit is zowel de kracht van Lesson Study als een valkuil in de begeleiding ervan.

4.4 PRESENTATIES / WORKSHOPS, E.D.

In het kader van het project zijn vele presentaties en workshops verzorgd. Er is twee keer gepresenteerd op de Onderwijs Research Dagen (2015 en 2016), twee keer op het VELON congres (2016 en 2017), twee keer op de Landelijke Lesson Study conferentie (2016 en 2017), op de Internationale Lesson Study conferentie in Exeter (2016), op de Staat van het Onderwijs (2016), twee keer op de BSL conferenties (2015 en 2016), op de Startersdag (2017) op lokale onderwijsfora zoals het Onderwijscafé, op studiedagen van scholen, intern bij de Universiteit Utrecht en de Hogeschool Utrecht op studiedagen, informatiebijeenkomsten, symposia en de kringbijeenkomsten (professionele leergemeenschappen voor schoolopleiders als deel van het BSL project).

⁸ <http://www.lerarenopleider.nl/velon/blog/tijdschrift/een-lesson-study-team-als-een-professionele-leergemeenschap/>

4.5 PROMOTIEFILMPJES

Voor de werving van scholen voor het train-de-trainer programma zijn twee korte filmpjes geproduceerd.

1. Een wervend filmpje waarin deelnemers aan Lesson Study vertellen over hun ervaringen:
<https://www.youtube.com/watch?v=DS8YfQYHkII>
2. Een filmpje waarin een deelnemer het proces van Lesson Study stapsgewijs beschrijft:
<https://www.youtube.com/watch?v=14o01Cq04rs&t=123s>

4.6 BLOGS

Via de website van het project zijn verschillende blogs over Lesson Study gepubliceerd. Deze blogs zijn verder onder de aandacht gebracht via de nieuwsbrief en sociale media.

Voor de integrale teksten, zie bijlage 4.

- Op 15 maart 2016 is een blog gepubliceerd met als titel “Lesson Study als veilige didactische experimenteertuin.”⁹
- Op 7 juni 2016 is een blog gepubliceerd getiteld “De Staat van de Leraar: Lesson Study ondersteunt professionele ontwikkeling.”¹⁰
- Op 4 april 2017 is een blog gepubliceerd getiteld “Lesson Study en motivatie: ‘van studiedagen word ik wanhopig! Lesson Study sluit wel aan bij je echte werk!’”¹¹

⁹ <https://bsl-utrecht.nl/2016/03/15/lesson-study-is-een-veilige-didactische-experimenteertuin/>

¹⁰ <https://bsl-utrecht.nl/2016/06/07/blog-staat-leraar-lesson-study-ondersteunt-professionele-ontwikkeling>

¹¹ <https://bsl-utrecht.nl/2017/04/04/lesson-study-en-motivatie-studiedagen-word-wanhopig/>

5. Conclusies en vervolgstappen

Uit de evaluaties en uit de belangstelling van scholen blijkt dat Lesson Study een manier van professionaliseren is die aansluit bij de wensen van leraren en scholen. Hieronder wordt een aantal conclusies aangaande de verschillende trajecten besproken, hoe de trajecten worden doorontwikkeld en geconsolideerd in de praktijk in de nabije toekomst.

5.1 REGULIER TRAJECT

We concluderen uit de evaluaties van deelnemers aan Lesson Study-trajecten en van procesbegeleiders die het TdT-traject volgen (en dus Lesson Study in school uitvoeren) dat het reguliere traject met enthousiasme is ontvangen. Lesson Study wordt als een 'learning community' ervaren: de samenwerking is inspirerend, leraren geven aan van elkaar te leren en ook de mix van ervaren en onervaren leraren geeft meerwaarde aan Lesson Study. Leraren geven aan dat zij hun lespraktijk daadwerkelijk proberen te verbeteren.

Het grootste knelpunt dat wordt genoemd is vooral van logistieke aard en betreft de voorwaarden waaraan moet worden voldaan in school. Vanzelfsprekend kosten de bijeenkomsten zelf tijd, maar die kunnen plaatsvinden buiten lestijden om. Vooral de uitvoer van de eerste les en van de herontworpen les vraagt nogal wat organisatie, aangezien deze lessen door meerdere leraren worden bijgewoond. Zij moeten dus uitgeroosterd moeten worden. Steun van de schoolleiding is daarom noodzakelijk, niet alleen in woord, maar in concrete, praktische ondersteuning.

In de komende trajecten moeten de voorwaarden daarom nog beter gezekerd worden en in het TdT-traject nog duidelijker naar voren worden gebracht. Een mogelijkheid is om leraren een contract te laten afsluiten met de schoolleiding. Daarnaast zouden de procesbegeleiders van de UU en de HU een actieve rol kunnen spelen door vooraf met de schoolleiding in gesprek te gaan, te vertellen wat Lesson Study inhoudt en aan welke voorwaarden moet worden voldaan.

5.2 BLENDED VARIANT (BOVENSCHOOLS)

Naast het reguliere Lesson Study-traject is ook het bovenschoolse Lesson Study-traject een goede optie gebleken: een traject met leraren van meerdere scholen, uitgevoerd met behulp van ICT. Naast de voordelen die het reguliere traject biedt, geeft deze variant meer flexibiliteit en minder lesuitval, onder andere omdat de lessen op video worden opgenomen. Deelnemende leraren kunnen de les bekijken en de case-leerlingen observeren op momenten dat het hen uitkomt, buiten lestijd.

Technisch gezien blijft de blended variant echter een uitdaging: Zowel de procesbegeleiders als de deelnemers moeten ICT-vaardig zijn. Daarnaast is in een opgenomen les niet alles goed te observeren. Meerdere leerlingen en de docent moeten worden gevolgd en het systeem voor videoregistratie (IRIS connect) dat hiervoor gebruikt is, is nog niet zo geavanceerd dat live observatie vervangen kan worden. Ook logistiek gezien is de blended variant een uitdaging. Weliswaar vindt een deel van het traject digitaal plaats, voor een deel van de activiteiten is het gewenst dat de deelnemende leraren fysiek bij elkaar komen. Dat is moeilijker te regelen als meerdere scholen betrokken zijn.

We zetten de pilot voort om het traject door te ontwikkelen. IRIS connect biedt veel mogelijkheden, maar er wordt verder gezocht naar een instrument dat live observaties daadwerkelijk kan benaderen en op termijn zelf zou kunnen vervangen. Gedacht wordt aan het gebruik van meerdere 360 graden camera's en Virtual Reality technologie. Ten tweede wordt verder gepuzzeld aan de logistieke puzzel.

ICT-tools worden overigens ook in de reguliere variant en in het oriëntatietraject gebruikt om het proces zo soepel mogelijk te laten verlopen. Deelnemers maken een app-groep of een facebookpagina aan om zo ervaringen en vragen uit te wisselen. Documenten worden gedeeld via dropbox en informatie wordt uitgelegd en gedeeld aan de hand van prezi- en powerpointpresentaties.

5.3 ORIËNTATIETRAJECT

Tot slot bespreken we het oriëntatietraject. Het reguliere Lesson Study-traject functioneert goed, maar vergt veel van de organisatie. Dat kan voor scholen een drempel zijn om met Lesson Study aan de slag te gaan. Daarom is de een minder tijdsintensieve variant, het oriëntatietraject ontwikkeld. De pilot laat zien dat dit een mogelijk traject is, maar we maken enig voorbehoud. Het klinkt paradoxaal, maar juist omdat deze variant minder tijd vraagt en minder beslag legt op het rooster, ervaren de deelnemers veel tijdsdruk. Een aantal zaken dat karakteristiek is voor Lesson Study en een aantal voorwaarden waar aan moet worden voldaan om het traject succesvol te doorlopen, vraagt tijd. Ten eerste de veiligheid van het leerklimaat. Lesson Study gaat niet alleen over lesgeven, het is voor een deel ook lesgeven, en het verbeteren van lesgeven. Dat betekent dat overtuigingen over goed onderwijs naar boven komen en dat mensen zich blootgeven. Het is daarom van belang dat het leerklimaat veilig is. In het traject moet daar tijd en rust voor worden genomen. Daarnaast geven leraren aan dat er te weinig aandacht is voor het gezamenlijk bepalen van het doel, voor het ontwerpen van de les, voor het doen van vooronderzoek, en voor het analyseren van de data die zijn verzameld. Tot slot wordt alleen de eerste les geobserveerd. Dat betekent dat de leerslag, die juist in de tweede les-uitvoer zichtbaar wordt, alleen wordt gemaakt door de docent die de les uitvoert. Ook voor dit traject wordt de pilot voortgezet. De focus zal liggen op het vinden van de balans tussen haalbaarheid van het uitvoeren van een Lesson Study in tijd en organisatie enerzijds en het behoud van de werkzame bestanddelen van Lesson Study anderzijds. Een mogelijkheid is om de voorwaarden aan te scherpen: een oriëntatietraject kan alleen worden uitgevoerd door een groep die elkaar goed kent, die al samenwerkt en die gewend is om bij elkaar op lesbezoek te gaan en feedback te geven. Kortom: de leeromgeving moet al veilig zijn. Daarnaast is het mogelijk om, in plaats van de leraren een thema te laten bepalen, een aantal thema's aan te bieden, zoals motivatie, differentiatie en feedback/scaffolding, met bijbehorende literatuur. In lijn daarmee zou gewerkt kunnen worden met standaard instrumenten om de les te observeren en om andere gegevens te verzamelen. Nadelen hiervan zijn dat de autonomie van de leraren en de onderzoeksvraag worden beperkt. Tot slot bevat Lesson Study zoals oorspronkelijk bedoeld, praktijkonderzoek, inclusief dataverzameling en -analyse. In een minder intensieve variant zou het verzamelen van gegevens over de les, beperkt kunnen worden tot bijvoorbeeld observaties en het bespreken daarvan. We zouden dan kunnen spreken van 'Lesson Improvement' in plaats van Lesson Study.

5.4 LESSON STUDY TRAIN DE TRAINER

De evaluaties laten zien dat deelnemers aan het TdT-traject zich na de training voldoende geëquipeerd voelen om Lesson Study zelfstandig op te zetten en te begeleiden in school. We weten dat dat ook daadwerkelijk gebeurt in scholen. Het duale karakter wordt gewaardeerd. Het geeft het traject enorme meerwaarde: kennis en vaardigheden opgedaan in de bijeenkomsten worden onmiddellijk toegepast in de praktijk, de procesbegeleiders oefenen in de TdT-bijeenkomsten zelf met de werkvormen en komen zo ook de pitfalls tegen.

Dat duale karakter kent echter een logistiek lastige kant, juist omdat de uitvoering van het Lesson Study-traject afhankelijk is van tijd die ingeroosterd wordt voor de bijeenkomsten en leraren die uitgeroosterd worden om de lessen bij te wonen. Scholen hebben tijd nodig om groepen te formeren en om aan de voorwaarden te voldoen. Een mogelijke oplossing is om het Lesson Study-traject uit te spreiden over een schooljaar, en de eerste bijeenkomst te laten plaatsvinden vóór de zomervakantie. De procesbegeleiders kunnen dan hun wensen aan de roostermaker kenbaar maken. Ook hier is een rol voor de UU en de HU weggelegd. Door vooraf met de schoolleiding in gesprek te gaan, kunnen zij vertellen wat Lesson Study inhoudt en aan welke voorwaarden moet worden voldaan.

5.5 VAN 'BSL: EEN STERK BEGIN' NAAR VERANKERING IN HET REGULIERE AANBOD.

De producten die in deze eindrapportage zijn gepresenteerd, zijn het resultaat van een intensieve samenwerking tussen de UU en de HU in het project Een Sterk Begin, als deel van het landelijke project Begeleiding Startende Leraren. Deze instituten zijn nog in overleg over hoe deze samenwerking wordt voortgezet. De intentie is om ten aanzien van Lesson Study samen op te trekken teneinde het krachtige instrument Lesson Study verder te brengen. Hoe gaan we verder? Ten eerste zijn de verschillende versies van het Lesson Study-traject opgenomen in het professionaliseringsaanbod van de UU en de HU: scholen kunnen procesbegeleiders van de UU/HU op contractbasis inhuren om een traject op school te begeleiden. Ten tweede is ook 'Lesson Study: Train de trainer' opgenomen in het professionaliseringsaanbod van de UU/HU: leraren kunnen de opleiding tot procesbegeleider volgen zodat zij Lesson Study trajecten zelf op school kunnen begeleiden. Een eerste actiepoint is om binnen de beide instellingen meer mensen op te leiden tot procesbegeleider en trainers zodat zij op scholen een Lesson Study-traject kunnen begeleiden, cq een TdT-traject kunnen geven. Ten derde zullen we, naast het daadwerkelijke uitvoeren van verschillende vormen van Lesson Study en het TdT-traject, ook in de toekomst aandacht besteden aan het delen van kennis. Eind oktober van dit jaar vindt een werkconferentie plaats. Deelnemers kunnen good practices delen, maar we gaan samen met de ervaringsdeskundigen, actief op zoek naar verbeteringen en oplossingen van de knelpunten, zoals we die in deze rapportage hebben genoemd, teneinde Lesson Study in de brede zin te optimaliseren. Daartoe zijn leraren, procesbegeleiders, schoolleiders en trainers uitgenodigd van die scholen en van de HU en UU die ervaring hebben opgedaan met Lesson Study. We zijn voornemens een jaarlijks terugkerende conferentie te organiseren die Lesson Study teams de mogelijkheid geeft hun resultaten te delen en om nieuwe deelnemers te werven.

Een interessante ontwikkeling, tot slot, is de integratie van Lesson Study in het curriculum van de eerstegraads en tweedegraads lerarenopleiding. Dit draagt bij aan het verduurzamen van Lesson Study. De HU heeft een start gemaakt: in de nabije toekomst worden vier pilots uitgevoerd in verschillende cursussen met als doel te leren hoe Lesson Study werkt als deel van de lerarenopleiding. Het Lesson Study-traject verschilt per cursus, maar is steeds een combinatie van het testen van lessen in de veilige omgeving van de opleiding (microteaching) en het uitvoeren en testen van de lessen op de stageschool. Het betrekken van de praktijk draagt bij aan de realiteitswaarde van het traject en de opleiding.

Deze nieuwe ontwikkeling draagt bij aan de wens van opleidingsinstituten om de samenwerking tussen het werkveld, de scholen, en de lerarenopleiding te versterken, en naar een model toe te werken voor een leven lang leren waarbij de schotten tussen opleiding en werken zijn opgeheven. Naast het nut van Lesson Study voor beginnende leraren biedt Lesson Study voor meer ervaren

leraren de mogelijkheid tot (vak)didactische verdieping van de lessen zelf. Daarnaast is het mogelijk om Lesson Study-procesbegeleider te worden. Door *collegiaal leiding* te geven aan Lesson Study-groepen kunnen ervaren leraren hun expertise inzetten om de professionele ontwikkeling van collega's te bevorderen. Dit vergroot ook de loopbaanmogelijkheden voor leraren, omdat zij zich kunnen ontwikkelen tot zogenaamde *teacher leaders*.

6. Literatuur

- Barber, M., & Mourshed, M. (2007). *How the world's best-performing schools systems come out on top*. McKinsey & Company.
- Carbin, B. (2012). *Lesson study: Using classroom inquiry to improve teaching and learning in higher education*. Stylus Publishing, LLC.
- Chassels, C., & Melville, W. (2009). Collaborative, reflective, and iterative japanese lesson study in an initial teacher education program: Benefits and challenges. *Canadian Journal of Education*, 32(4), 734-763.
- Cornelissen, F. (2015). Geflipt leiderschap is zo gek nog niet. informeel leiding nemen in collegiale netwerken binnen én buiten de school. In R. Kneyber, & J. Evers (Eds.), *Het alternatief II* (pp. 33-53)
- De Vries, S., Roorda, G., & Van Veen, K. (2017). *Lesson study: Effectief en bruikbaar in het nederlandse onderwijs?* (No. 405-17-726). Groningen: Universiteit Groningen.
- De Vries, S., Verhoef, N., & Goei, S. L. (2016). *Lesson study: Een praktische gids voor het onderwijs*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Denyer, D., Tranfield, D., & Van Aken, J. E. (2008). Developing design propositions through research synthesis. *Organization Studies*, 29(3), 393-413.
- Desimone, L. M. (2009). Improving impact studies of teachers' professional development: Toward better conceptualizations and measures. *Educational Researcher*, 38(3), 181-199.
- Dudley, P. (2015). *Lesson study: Professional learning for our time*. London, Routledge.
- Goei, S. L., Verhoef, N., Coenders, F., De Vries, S., & Van Vugt, F. (2015). Een lesson study team als een professionele leergemeenschap. *Tijdschrift Voor Lerarenopleiders*, 36(4), 83-90.
- Groves, S., Doig, B., Vale, C., & Widjaja, W. (2016). Critical factors in the adaptation and implementation of japanese lesson study in the australian context. *Zdm*, 48(4), 501-512.

- Lewis, C., & Perry, R. (2017). Lesson study to scale up research-based knowledge: A randomized, controlled trial of fractions learning. *Journal for Research in Mathematics Education*, 48(3), 261-299.
- Logtenberg, H., & Odenthal, L. (2016). *Lesson study als effectieve vorm van teamleren*. Amersfoort: CPS.
- Ming Cheung, W., & Yee Wong, W. (2014). Does lesson study work? A systematic review on the effects of lesson study and learning study on teachers and students. *International Journal for Lesson and Learning Studies*, 3(2), 137-149.
- Norwich, B., & Ylonen, A. (2015). A design-based trial of lesson study for assessment purposes: Evaluating a new classroom based dynamic assessment approach. *European Journal of Special Needs Education*, 30(2), 253-273.
- Schipper, T., Goei, S. L., De Vries, S., & Van Veen, K. (forthcoming). Professional growth in adaptive teaching competence as a result of lesson study.
- Schot, W., & Vugt, F. v. (2016). *Lesson study bij W&T. De rijke context van wetenschap en technologie*. Platform Bèta Techniek / Universiteit Utrecht.
- Snoek, M. (2014). *Developing teacher leadership and its impact in schools* Universiteit van Amsterdam.
- Stepanek, J., Appel, G., Leong, M., Mangan, M. T., & Mitchell, M. (2006). *Leading lesson study: A practical guide for teachers and facilitators*. Corwin Press.
- Stigler, J. W., & Hiebert, J. (2009). *The teaching gap: Best ideas from the world's teachers for improving education in the classroom*. Simon and Schuster.
- Supovitz, J. A., & Turner, H. M. (2000). The effects of professional development on science teaching practices and classroom culture. *Journal of Research in Science Teaching*, 37(9), 963-980.

- Takahashi, A., Lewis, C., & Perry, R. (2013). A US lesson study network to spread teaching through problem solving. *International Journal for Lesson and Learning Studies*, 2(3), 237-255.
- Van Bergen, H., Blauw, I., Van den Bogaart, T., Van de Kant, H., & Zitter, I. (2016). *Blended learning: Onderwijs ontwerpen; een didactisch concept*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- van Veen, K., Zwart, R., Meirink, J., & Verloop, N. (2010). Professionele ontwikkeling van leraren. *Een reviewstudie naar effectieve kenmerken van professionaliseringsinterventies van Leraren*. Leiden: ICLON/Expertisecentrum leren van docenten.
- Vaughn, M. S., & Zimmerman, S. (2015). An investigation of the facilitator's role in lesson study. *The International Journal of Pedagogy and Curriculum*, 23(1), 21-29.
- Xu, H., & Pedder, D. (2015). Lesson Study: an international review of the research. Lesson Study: Professional Learning for our time. London, Routledge, 24-47.
- Yoon, K. S., Duncan, T., Lee, S. W., Scarloss, B., & Shapley, K. L. (2007). Reviewing the evidence on how teacher professional development affects student achievement. issues & answers. REL 2007-no. 033. *Regional Educational Laboratory Southwest (NJ1)*,

Bijlage 1 Overzicht van het Lesson Study-traject: de reguliere variant

	Bijeenkomsten (van ca. 1,5 uur)	Tussen de bijeenkomsten door
0.		Ter voorbereiding op 1e bijeenkomst: - Kijken introductiefilmpje Lesson Study - Voorbereiden vragen n.a.v. filmpje - Meenemen les(plan) waar je trots op bent
1.	- Kennismaking met Lesson Study- Inventariseren verwachtingen: wat moet het traject voor jou opleveren? Wanneer tevreden? - Uitwisselen “les waar je trots op bent” en bespreken “wat maakt een les goed.” - Verkennen van thema’s en doel(en) van onderzoeksles - Keuze maken voor een thema / doel(en) onderzoeksles - Maken van afspraken voor samenwerking en taakverdeling	Voorbereiding op 2^e bijeenkomst Doen van vooronderzoek naar het thema: literatuur, collega’s, leerlingen
2.	- Bespreken resultaten vooronderzoek - Start maken met ontwerpen eerste versie van lesplan van de onderzoeksles	Voorbereiding op 3^e bijeenkomst: Werken aan het lesplan van de onderzoeksles
3.	- Bespreken van eerste lesontwerp - Plan opstellen voor het onderzoek	Voorbereiding op 4^e bijeenkomst Afmaken lesontwerp
4.	- Bespreken van het definitieve lesontwerp en plan voor het onderzoek - Afspraken maken over het geven van de les: wie, welke klas, wanneer?	Voorbereiding op 5^e bijeenkomst - Afmaken van het definitieve lesontwerp - Geven van de les - Dataverzameling - Kort na het geven van de les (liefst op dezelfde dag) evalueren van de les - Voorbereiden analyse
5.	- Les wordt geanalyseerd met behulp van de verzamelde data - Reflecties naar aanleiding van analyse noteren m.b.v. format - Op basis van de analyse revisie van de les - Afspraken maken over het opnieuw geven van de les en dataverzameling	Voorbereiding op 6e bijeenkomst - Verder werken aan de les - Opnieuw geven van de les door een andere docent, of in een andere klas (bij voorkeur parallelklas; anders zelfde leerjaar, maar schoolniveau hoger of lager) - Dataverzameling - Kort na het geven van de les (liefst op dezelfde dag) evalueren van de les

6.	- De gereviseerde en opnieuw gegeven les wordt geanalyseerd - Reflecties naar aanleiding van analyse noteren m.b.v. format - Afspraken maken over verslaglegging	Vorbereiding op 7e bijeenkomst Reflectie op het resultaat en het proces
7.	Reflectiegesprek over het leerresultaat en het proces	Vorbereiding op 8^e bijeenkomst - Vorbereiding op delen van de resultaten met team /school / ? - Vorbereiden verslaglegging en presentatie
8.	Presentatie resultaten aan team/school op studiedag	

Bijlage 2 Overzicht Lesson Study: Train de trainer

Bijeenkomst	Inhoud
1.	· Overzicht Lesson Study-traject · Focus op 1e en 2e bijeenkomst van het Lesson Study-traject: hoe bepaal je het onderzoeksthema? · De rol procesbegeleider en veiligheid in de groep
2.	· Het ontwerpproces: 3e en 4e bijeenkomst · Het begeleiden van de 'studie': hoe verzamel je gegevens? • De onderzoeksinstrumenten • De case-leerlingen
3.	· Het uitwisselen van ervaringen · De les-uitvoer en de observatie · Het nabespreken van de les · Hoe analyseer je de gegevens?
4.	· Het herontwerpen van de les · Het uitwisselen van ervaringen · Het vastleggen en delen van de leeropbrengst
5.	· Terugblik op de eerste cyclus · Vooruitblik naar de volgende cyclus · Verduurzamen in de school

Bijlage 3 Overzicht varianten, deelnemende scholen en aantallen

(de tabel is een link naar een google spreadsheet)

Periode	Variant	School	Aantal groepen	Aantal deelnemers	Aantal beginners	Afgerond	Gestopt
	Reguliere variant						
2014-2015	Pilot	KWC	2	7	5	1	1
		Bonifatius	2	9	2	2	
		Nieuwe Eemland	1	3	2	1	
2015-2016	TDT - tranche 1	Cals IJsselstein	2	8	4	1	1
		Nieuwe Eemland	1	4	1	1	
		Minkema	2	6	5	2	
		De Breul	1	3	1	1	
		Bonifatius	1	4	1		1
2016-2017	TDT - tranche 2	Groevenbeek	1	4	3	1	
		Farel	1	6	3	1	
		Willibrord - Gerrit Rietveld	1	4	1	1	
		Willibrord - Globe college	1	4	1		1
		Berg en Bosch	2	7	4	2	
2017	TDT - tranche 3	Nieuwe Eemland	1	3	1		
		Minkema	3	8	8	3	
		Brokdele	1	3	1	1	
		Hoogelandt	1	3	1	1	
2017-2018	Schoolbrede Lesson Study						
		LRC (in totaal 9 groepen 2x een LS = 18 LS)	3	14	6	3	
		Axia College - locatie Utrechtseweg	1	7	2	1	
2016-2017	Bovenschoolse variant						
	Maatschappijleer	Minkema / Gerrit Rietveld college	1	5	2	1	
		Het Nieuwe Eemland / College de Heemlanden / Goois Lyceum / Het Baarnsch Lyceum	1	5	3	1	
	Wiskunde	Amadeus College / LRC	1	5	3		1
	Duits	Grafisch Lyceum Utrecht	1	6	2	1	
	MBO	Axia College - locatie Vondellaan en Liendertseweg	2	10	3	3	
2017	Orientatie variant						
TOTALEN			21	34	138	65	5

Bijlage 4 Lesson Study blogs

Op 15 maart 2016 is een blog gepubliceerd met als titel “Lesson Study als veilige didactische experimenteertuin.”¹²

Een school kan nooit beter zijn dan de kwaliteit van zijn leraren. Toch is de school vaak niet de ideale plek voor leraren om te leren. Hoe schep je als school de omstandigheden voor leraren om zich kwetsbaar op te stellen en met collega's te leren van de praktijk? Lesson Study vormt hierop een interessant antwoord, omdat het een krachtig instrument is dat leraren in staat stelt zich professioneel te ontwikkelen in een veilige omgeving.

De primaire taak van een school is dat leerlingen leren. Om leerlingen zo goed mogelijk te laten leren, heb je goede leraren nodig. Een goede docent word je niet zo maar. Daarvoor is het natuurlijk nodig om veel vliegrepen te maken, maar ook om steeds van je praktijk en van je collega's te blijven leren.

Maar is voor dit leren van leraren in de school wel voldoende ruimte? Hoe kunnen schoolorganisaties de juiste omstandigheden creëren voor leraren om te werken aan hun professionele ontwikkeling? Hoe zorg je dat leraren zich veilig genoeg voelen om zich kwetsbaar op te stellen en hun repertoire uit te breiden door met nieuwe didactische aanpakken te experimenteren?

Open de deur van je klaslokaal

Wat professionele ontwikkeling in het onderwijs in de weg staat is de opvatting dat de docent een solist is. Deze opvatting draagt eraan bij dat op veel scholen de deuren van de klaslokalen gesloten zijn. Elke docent werkt in zijn/haar eigen domein. Natuurlijk spreek je elkaar in de lerarenkamer en vergader je, maar samen onderwijs ontwikkelen en verzorgen is er vaak niet bij. Het gesprek over de lesinhoud, de professionele dialoog, is in het onderwijs helaas nog zeldzaam.

Dit solistische aspect heb ik in mijn beginjaren als docent ervaren als eenzaamheid. Van intensieve begeleiding tijdens de lerarenopleiding, naar een keer een lesbezoekje en verder wat gesprekje bij de koffieautomaat. Daarna stond je er toch weer alleen voor in de klas. De samenwerking bleef beperkt tot wie welke toets zou ontwikkelen. Het heeft me altijd verbaasd dat de school voor leraren niet de ideale plek is om te leren.

Samen leren door onderwijs te ontwerpen en te onderzoeken

Uit onderzoek weten we dat professionele ontwikkeling voor leraren het beste werkt als leraren actief en onderzoekend leren, samen met collega's, op basis van en in de eigen praktijk doelgericht oefenen met een focus op vakinhoud en didactiek. Al deze aspecten komen samen in Lesson Study.

Het hart van deze aanpak is de manier van (samen) werken aan vak- en kennisontwikkeling, waarbij de concrete lesvoorbereiding en –uitvoering centraal staan. Lerarenwerken samen aan het ontwerpen, uitvoeren en onderzoeken van een les. Vertrekpunt van de Lesson Study is de eigen praktijk van de teamleden en hun vragen ten aanzien van vakinhoud, lesuitvoering en leeropbrengst. Het draait hierbij niet om de perfecte les, maar om het vergroten van je professionele expertise door onderzoek te doen naar de eigen lespraktijk.

'inherente veiligheid'

¹² <https://bsl-utrecht.nl/2016/03/15/lesson-study-is-een-veilige-didactische-experimenteertuin/>

Kenmerkend voor Lesson Study is dat focus ligt op het leren van de leerlingen en niet zozeer op het functioneren van de docent. Het is precies dit aspect dat het zo'n krachtig instrument maakt. De focus op het leren van de leerlingen zorgt voor 'inherente veiligheid'. Het zorgt ervoor dat de docent die de eerste les uitvoert het minder spannend vindt om mensen in de klas te hebben die meekijken. Ze beoordelen immers niet jou als docent, maar ze onderzoeken hoe de leerlingen leren van de les die jullie samen ontwikkeld hebben. Het is bovendien niet jouw les die eventueel 'faalt', maar de gezamenlijk ontworpen les. Falen staat hierbij bewust tussen aanhalingstekens, want de eerste les is in feite een prototype dat getest en verbeterd wordt. Falen is dus leren! En de tweede lesuitvoer is altijd beter dan de eerste, wat weer bijdraagt aan het zelfvertrouwen van de deelnemers en het inzicht dat je veel verschil kan maken met didactische keuzes. Dit maakt Lesson Study tot een veilige experimenteertuin om nieuwe didactische technieken te testen en om samen met je collega's op een prettige manier je kennis en repertoire uit te breiden.

Op 7 juni 2016 is een blog gepubliceerd getiteld "De Staat van de Leraar: Lesson Study ondersteunt professionele ontwikkeling."¹³

Er lijkt een kentering gaande in onderwijsland! Steeds vaker ontstaan er professionele leergemeenschappen voor docenten en schoolleiders. Wat een mooie ontwikkeling is dat. Met elkaar en van elkaar leren zorgt een verdieping van kennis en plezier in het vak. Lesson Study is een mooi voorbeeld van zo'n leergemeenschap. Het project Begeleiding Startende Leraren biedt Lesson Study op 2 manieren aan: via het Train-de-Trainer-traject en in de vorm van Blended Lesson Study.

Recent bleek dat de Tweede Kamer een motie steunt die streeft naar maximaal 20 lesuren voor een fulltime-docent in het voortgezet onderwijs en maximaal acht dagdelen lesgeven voor een voltijds leraar in het basisonderwijs (Volkskrant 7-6-2016). Een ontwikkeling waar ik erg gelukkig mee ben. Tweede Kamerlid Van Meenen zegt terecht dat status van het beroep verhoogd kan worden door docenten "meer tijd te geven hun lessen voor te bereiden en te praten over hun vak. Nergens wordt zo weinig gepraat over het onderwijs als in het onderwijs zelf".

Staat van de leraar

Volgens de laatste stand van de wetenschap werkt professionele ontwikkeling van docenten het beste als ze dat samen met collega's, zelf actief en onderzoekend, op basis van de eigen lespraktijk, en over langere tijd leren (zie bijvoorbeeld de reviewstudie Van Veen, Zwart, Meirink & Verloop). Afgelopen maand publiceerde de Onderwijscoöperatie een rapport over de Staat van de leraar. Een belangrijke conclusie van het rapport was dat de bereidheid van docenten om zich professioneel te ontwikkelen heel groot is (93%). Echter doet een klein deel van de docenten dat op een manier waarvan we weten dat die erg effectief is, namelijk in de vorm van een professionele leergemeenschap (8%). Beduidend minder dan in andere OESO landen (17%).

Dit roept bij mij de vraag op wat er aan de hand is dat deze vorm van leren nog zo weinig wordt benut? Missen de juiste randvoorwaarden? Volgens verschillende wetenschappers is dat inderdaad het geval. Volgens Admiraal, Kruiter, Lockhorst, Schenke, Sligte, Smit, Tigelaar

¹³ <https://bsl-utrecht.nl/2016/06/07/blog-staat-leraar-lesson-study-ondersteunt-professionele-ontwikkeling>

en de Wit (2015) zouden docenten minder lesuren moeten geven, zodat zij meer toekomen aan zaken als het gesprek over onderwijs en gezamenlijk ontwerpen van onderwijs. Naast voldoende tijd om te professionaliseren, is gesteund worden door de schoolleiding ook cruciaal. Te vaak zie ik dat docenten wel willen, dat de schoolleiding zegt het ook belangrijk te vinden, maar als er uiteindelijk gevraagd wordt om facilitering, dan geeft de schoolleiding niet thuis. Voor de bovenstaande vorm van professionalisering zijn faciliteiten als een overlegmoment in het rooster en de mogelijkheid om lessen te laten verplaatsen of te laten vervallen, zodat wederzijds lesbezoek mogelijk is, cruciaal. En ook steun in de vorm van interesse en waardering is onmisbaar. Admiraal et al (2015) wijzen verder op het belang van een open, maar kritische wijze van delen van, samenwerken aan en reflecteren op de onderwijspraktijk. Het zijn volgens hen juist vormen van samenwerking (professionele leergemeenschappen) die ertoe leiden dat docenten leren.

Professionele Leergemeenschappen

In mijn ogen is het dan ook een goede ontwikkeling dat er steeds meer professionele leergemeenschappen ontstaan. Lesson Study is een voorbeeld van een professionele leergemeenschap waarvoor in Nederland een sterk groeiende belangstelling is. Lesson Study is een beproefde methode om met collega's van hetzelfde vak onderwijs te ontwikkelen en daarvan te leren. Het hart van deze aanpak is gezamenlijk werken aan het ontwerpen, uitvoeren en onderzoeken van een concrete les, waarbij de eigen lespraktijk als startpunt dient. Het onderscheidende van Lesson Study is de duidelijke afgebakende focus op het systematisch verbeteren van één les.

Maar Lesson Study is veel meer dan die ene perfecte les! Lesson study is een doelgerichte, plezierige en zinvolle manier van professionaliseren waarbij docenten écht met hun vak bezig zijn! Samen ontwerpen, evalueren en verbeteren ze een les, waarbij de focus ligt op het leren van de leerlingen en niet zozeer op het functioneren van de docent.

Train de trainer en Blended

Ik vind het daarom een erg goede ontwikkeling dat we vanuit het project Een Sterk Begin, een samenwerking tussen de UU (Begeleiding Startende Leraren) en de HU (Aantrekkelijker scholen), Lesson Study inzetten. Scholen worden hierbij door ons ondersteund om de professionele doorgroei van beginnende leraren te bevorderen en voortijdig uitval terug te dringen.

We hebben gekozen voor een Train de Trainer-traject: zo kunnen scholen uiteindelijk zelf een Lesson Study implementeren en begeleiden. Dit Train de Trainer traject is kosteloos voor scholen die Lesson Study inzetten voor de begeleiding van startende leraren. Op 20 september start een nieuw traject waar de inschrijving nog tot 24 juni voor open staat. Doe vooral mee!

Gaandeweg ben ik ook een ander aandachtspunt tegen gekomen: Op de scholen die tot nu toe aan Lesson Study doen hebben we geleerd dat het voor docenten moeilijk blijkt gezamenlijke tijd in te roosteren voor overleg, en dat 'kleine vakken' (zoals maatschappijleer, Duits en natuurkunde) op een school vaak niet voldoende massa hebben om een Lesson Study te organiseren. Er zijn gewoonweg vaak niet voldoende collega's. Ook weten we dat de kwaliteit van een Lesson Study hoger is als er input wordt gegeven door vakdidactisch experts. Dit is echter een schaars goed. Deze experts hebben niet de tijd om bij alle Lesson Study groepen langs te gaan.

Daarom zijn wij gaan zoeken naar een slimmere manier van organiseren waarmee we individuele docenten in staat stellen om bovenschools met vakgenoten een Lesson Study te doen. Wij denken dat dat kan door de Lesson Study *Blended* vorm te geven, dat wil zeggen deels online en deels face-to-face, kun je deze problemen deels ondervangen. Doordat de deelnemers een aanzienlijke deel van de Lesson Study op hun eigen tijd en plaats kunnen doen, vanachter een computerscherm, wordt het aantal gezamenlijke momenten gereduceerd en is het gemakkelijker te organiseren. Ook maakt de online omgeving het mogelijk de Lesson Study bovenschools te organiseren en samen te werken met collega's van andere scholen, waardoor je eens mee kunt kijken hoe het er op een andere school aan toe gaat.

Pilot: doe je mee?

Op dit moment loopt er een pilot met een groep maatschappijleer. De ervaringen zijn tot nu toe zeer positief. Jesse Heutink, docent maatschappijleer op het Gerrit Rietveld College, zegt hierover "je wordt uitgedaagd om heel goed over je les na te denken. De samenwerking is inspirerend doordat je in aanraking komt met andere werkwijzen en inzichten." Chaniz Biervliet, docent maatschappijleer op het Minkema college, beaamt dit: "Lesson Study heeft mij inzichten gegeven in hoe je met een groepje gedreven docenten, binnen een korte tijd, veranderingen in je eigen lespraktijk kan bereiken. Ook heeft het mij laten inzien hoe theorie en lespraktijk elkaar kunnen versterken om uiteindelijk het ultieme doel te bereiken, namelijk: het optimaliseren van het leren van leerlingen."

We zijn nog volop aan het leren met de blended variant van Lesson Study, maar de eerste ervaringen zijn veelbelovend. Na de zomer gaan we verder met de pilot en starten we een groep Duits en een groep wiskunde. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen via bsl-utrecht@uu.nl

Op 4 april 2017 is een blog gepubliceerd getiteld "Lesson Study en motivatie: 'van studiedagen word ik wanhopig! Lesson Study sluit wel aan bij je echte werk!'"¹⁴

Het is van groot belang dat docenten blijven investeren in hun professionele ontwikkeling. Recent onderzoek van Joost Jansen in de Wal laat echter zien dat de leermotivatatie van docenten niet optimaal is. Een aanzienlijk percentage docenten in het voortgezet onderwijs is ongunstig gemotiveerd voor professioneel leren. Dertien procent van de docenten zegt voornamelijk te leren omdat anderen hen hiertoe verplichten. Dit lijkt misschien mee te vallen, maar bij 80% neemt de leermotivatatie af gedurende de twee jaar dat docenten werden gevolgd (In de Wal, den Brok, Hooijer, Martens, & van den Beemt, 2014). Dit is weliswaar verontrustend, maar niet verrassend. Het heeft namelijk veel te maken met hoe professioneel leren wordt georganiseerd en ondersteund door schoolleiders. Lesson Study biedt een uitkomst, omdat het elementen bevat die docenten motiveren tot leren en het in tegenstelling tot veel studiedagen wel aansluit bij je werk.

Motivatatie belangrijke schakel in leren

Dat motivatie een belangrijke schakel is in het leren weten docenten zelf al lang. Zij zien dit dagelijks bij hun leerlingen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat motivatie vaak een onderzoeksthema is in Lesson Studies. Hoe vergroot je de betrokkenheid van leerlingen bij

¹⁴ <https://bsl-utrecht.nl/2017/04/04/lesson-study-en-motivatatie-studiedagen-word-wanhopig/>

de les? Hoe activeer je ze? Na wat zoeken in de theorie komen deelnemers aan Lesson Studies regelmatig uit bij de zelfdeterminatietheorie van Deci & Ryan (2000), in Nederland vooral bekend geworden door Luc Stevens (2010).

Door het onderwijs zo in te richten dat het tegemoet komt aan de drie psychologische basisbehoeften autonomie, competentie en relatie, creëer je een leeromgeving waarin leerlingen meer geneigd zijn tot intrinsieke motivatie. Of zoals Lisette Hornstra en Desiree Wijers van de Universiteit Utrecht zeggen: van *moetivatie* naar motivatie (Zij hebben onderzoek gedaan naar motiverend lesgeven van docenten in het vmbo en het basisonderwijs (van der Veen, Weijers, Dijkers, Hornstra, & Peetsma, 2014). Om docenten te ondersteunen hierin hebben zij een handleiding geschreven. Een andere goede recente publicatie op dit gebied is Gemotiveerd leren en lesgeven van Ros, Castelijns, Van Loon en Verbeeck (2015).

Lesson Study is een beproefde methode voor docenten om te werken aan hun professionele ontwikkeling die volledig tegemoet komt aan deze drie basisbehoeften. Het hart van deze aanpak is gezamenlijk werken aan het ontwerpen, uitvoeren en onderzoeken van een concrete les. Docenten kiezen zelf wat de focus is van de professionele ontwikkeling en hoe ze dit willen onderzoeken (autonomie). Ze werken systematisch aan het verbeteren van hun lespraktijk, proberen nieuwe didactische aanpakken uit en breiden hierdoor hun didactisch repertoire uit. Door dit samen met collega's te doen draagt de aanpak bij aan gevoelens van saamhorigheid (relatie). Naast dat Lesson Study tegemoet komt aan de drie basisbehoeften bevat het bovendien veel elementen van effectieve professionele ontwikkeling, namelijk samen met collega's, actief en onderzoekend leren, op basis van eigen praktijkvragen over de eigen lessen en het leren van leerlingen

"Lesson Study sluit wel aan bij je echte werk"

Irene Vis van Het Nieuwe Eemland college te Amersfoort heeft al drie keer deelgenomen aan een Lesson Study met haar wiskundesectie. Over haar deelname aan Lesson Study zegt ze het volgende:

"Eerlijk gezegd zijn er best veel studiemiddagen waar ik alleen maar wanhopig van wordt, omdat ze voorgeschreven zijn en niet aansluiten op waar ik mee bezig ben. Je echte werk blijft dan liggen, terwijl je daar collectief die studiemiddag ondergaat. In Lesson Study ben je wel bezig met je echte werk, namelijk lesgeven"

Kennelijk bevat Lesson Study voor haar kenmerken die meer motiveren tot leren dan de verplichte studiedag. Zij staat hierin niet alleen. Ook Chaniz Biervliet van het Minkema te Woerden zegt meer motivatie te krijgen door Lesson Study.

"Na de Lesson Study was de spirit er echt ingekomen. We moeten dit schoolbreed gaan invoeren! Niet alleen onze vakgroep moet hier mee bezig zijn, maar dit is echt iets waar elke vakgroep en docent wat aan heeft. Met elkaar nadenken over 'hoe kunnen we het onderwijs verbeteren?' Dan merk je niet alleen dat je leerlingen motiveert, wat ons onderzoeksthema was, maar dat je ook jezelf motiveert!"

Chaniz heeft in 2016 deelgenomen aan de pilot Blended Lesson Studies, in het kader van het project Begeleiding Startende Leraren. In deze pilot hebben drie groepen bestaande uit docenten van verschillende scholen van verschillende schoolvakken (maatschappijleer, wiskunde en Duits) een Lesson Study gedaan. Hierbij is slim gebruik gemaakt van digitale middelen (Google Tools en Hangout, en IRIS connect) om de Lesson Study flexibeler te organiseren.

Studiedagen en Lesson Study

Tijdens studiedagen op scholen wordt ernaar gestreefd om met elkaar aanvullende vaardigheden te verwerven en nieuwe kennis op te doen. Lesson Study is een middel om dit doel ook daadwerkelijk te behalen. Met Lesson Study ervaren professionals voldoende autonomie doordat zij ruimte krijgen om zelf te bepalen wat, hoe en met wie zij willen leren in de context van de beroepspraktijk. Studiedagen rond lesson study worden als motiverend ervaren en er is sprake van zingeving en inspiratie.

Deelnemen?

De Universiteit Utrecht (UU) en de Hogeschool Utrecht (HU) ondersteunen scholen, onder andere vanuit het project Begeleiding Startende leraren, in het opzetten en begeleiden van Lesson Studies. Zie voor meer informatie [onze website](#). Ook zijn de UU en de HU actief op verschillende scholen om Lesson Study schoolbreed te implementeren. Voor meer informatie neem contact op met Felix van Vugt.